

19182

Del I (s.1-116)

SMÅLAND

V. Torsås

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

30/1 1948
1/3 "
22/3 "
19/4 "

Nilsson, Alma, 1948

Svar på ULMA:s frågelista M 81 Mat-
lagning

228 bl.4:o

19182

Ex. 050.

Svar på frågorna M. 81.

Matlagning

Från V. Torsås socken Småland.

A. Allmänt

Uppteckningen står som egen sagoman
från den tid då jag som 6-8-åring väl
minnes en hel del, jag är född 1875. Och
vad som tidigare berättats här om böjerna
av 1880-talet, har min moder f. 1834, och min
morfar f. 1803 berättat direkt för mig.

I de fall som ligger så långt tillbaka
som före 1875 har också föräldrarna berättat.

Vad matlagning och maträtter
beträffar tycks dessa ej ha ändrat sig

9.
2
så mycket cunder de fört 70-80 åren av 1800-
talet, fört med - en d 70-80 talets införande
av jernspisen och dess behögn, liksom nya
rätter. Under den fört nämnda tiden med en-
d att den yppna stora spisen som en kölno-
de i, samt glöden o' askan ette kölnet,
måtte man helt enkelt anräna löcken mat
som lämpade sig för dessa renurer.

När annan begn än den stoe murade
bakong en fanns ju ej, o' denna va inte
så trukt (nicht) öpp-kölna-då så d' va
bara nå en hade bakt (bakat bröd) sam
en känne fenna pann, o' ette bröbaket
baka pann-kaka, ba-ding-a (puddingar)
o. d. l.

Belysande för 1850 talets matlagning är
den som ges av klacke-Mannen (Magnus
Blark) han berättar att nå han i senj
ong-dom tjänste i to-a-sa-by (Torsås by

så va den moran så däktiä (deuktig) så
hong djech mä, på ate-görel, innan te Sto-
ra-gärs vällinga-klocka klunga de te,
dä; — men inte för. — kastade hong rett
v-äktty = vä-ak-ty, ä° — sprang, — hem,
körlade i spisen, ä° hökte pälänä: ella
vällingen, i grytan — ä° stekte säj-lett
ännä, sen stä hene (de andra = di Äure)
komme ing (inn) dö no maten på Lavlan
(matlavlan). Vienmorua hade pö möet
görel, di hänge (hendi) hett enkelt inte ä°
stypa sö onbät mö maten, ä° inte ansärs dit
heller som dö ava vekti-gita mö maten.
 Ex. En gammal barde yttrade en gång
 på 1850 talet: "Va shälle dä djörä: ä° (av) va
utan brö, enn arta (ära) fjo-ä-tan dä,
no enn ha pärd, ä° hade man sen abri sä
lite vettaners (= en vettens) te däm, sä
re-dä-de enn se.

Det härheligt saeta, torra, — kanske mer
 än årsqantliga obetydliga sovlet, läm-
 pade sig lätt au steka på glöden — ja
glö-va-steka, o ren hogs en td-ö/tär-
 liten stich) vann på au (det), nå enn blät
aukan ifra au, o lagt au i nåu lilt
stråle. Väntaren Vatten-tären injekad
äpp au (det) ty, — härt o td-ä/tort) som då
va, ingen (ehnan) dö laes på glöva-na,
skap-ma-de (shorpnade) dä ju te (tär) at o
värmen, vicken också drag ut saet tuu
yterkanternas vicket gjade au sättan
framt rädde ännu mer.

ja mormor brakte sä : " För i vä-ann
va folk ente sö grätte-na (= inga lächer
commar) di häut te go-e mä va di
stich, o hä vä-st parit o di fech au (det) = mo-
ten) men di glände sättan o lacha tu pö
mäten.

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Frgl. M 81

4
1. Beteckningar för laga mat.

Laga mat. (ols v. i stället för g.)

Vänna te lite mat, detta sista betydde
att man liksom behövde kunna, ur intet,
trava fram ett mål mat, vilket många hus-
mödrar måste kunna.

Ex. hur ordet vänna te användes: "En
gå/i aerska vicken höll stat hus a° hade
gått an mat för jenden — även åt alla di
resande a° kappsäcksherra som han
farner på Landsvägen på 1850 talet,
hörd en gång sin söta (ja söta sing/ryttu
sin) beklaga n° över sin nys iräkade
fattigdom, så te na: "Du på väl aetti
känna vänna te lite mat, utå nömma-na
(orienting.) Da /a-a-te (Marado) den utfattig
"ja ma så de söt-a lemo; ga° ing i änga-
laan (ängsladon) dä-a horte! a° för sökt a

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948

SMÅL. V. TORSÅS

Frgl. M 81

5
Vänne te lite mat so' du si' hå då gå - o'.

6
So' fattigt ~~va~~ po' mat varor var kempliga
henna hem, som denna ångslade ate i en
snyg-kant.

Hadde man däremot abri så lite d va må,
så fanns de Wemföck som va så d'akti-a
(duktiga = degliga = tiutagarna) so' di' Vänne
a' di' Ohetydligaste indigrenier. Vänne te
lite åta - reis - vå - ät (= mat - uret).

Mjölk a' soppa = en uråldrig rät - brödet
shars i La-nom (Lagom) stora ket, a'
laes i' en språke, där - i' man hådde mjölk,
åts sedan ske - a - reis, liksom annan soppa
(ensam rät). Ölla hänne karg - reis då
inte fanns en så gelsmåla i' håret, ta en
halv - o' talq - dank (lyris) a' smått på
jernet (stekt plåten) a' sen ta en gåsa -
vinge a' sopa i' vrå - a - na (vråna) i'
mjölk hitan a' fa' rät på ena nype mjöl

ä° sen bara en skopa vunnid känna salt-
ko-än, so° hökte kang en bra doppa te pärö-
ne. ä° deusa äte (ät) ba-anen mätet heu-ä
 än sella-lake. Sam ju auti fanns hemma
 i aua hem, te ha te pä-ä-doppa, no° inget
 annat fanns, — ä° sella mä (= deusutan
 (och så annars) = rätt om enn hade anet (annat))
 ja deusa va au vänna te, men annars
lat-va-de käring-ä-nd mäten.

2. En och anna^{ny} sade re, te (reda teu) lite
 mat, men ordet var inte so° annant.

3. Steka och bräsa ansärs som höjden av
 god mat.

Man talte om dö sam va lite säjel vä-
ät (sonel-vrut), dö känne dö bli, genan au
 ta en för-ät arkoht käjn (hen) ä köta sänmä
 dä mä en yt (yva), ä° pä nyu koha käjn
 i kop mä lite rovor, käl rätte ä° r skälada

pärå, lite stå spräet hade em de säs.

Obs. Så sent som på 1850-1860 odlades ännu något koror på de s. k. brå-marna (fäms - na) där man året förut hått fäms - råj.

Pärå hade vinerliken tvingat en del av ro- van vad det gällde menniskoföda men många tyckte om den söta saftiga rovan och använde den mest som ärsättning mot kålråter, kic- ken vinerliken var välkänd, men som var mera fordrengsfull vad jormänen be- träffar och som ofta slog fel i skörden på grund av mark. Äts så fanns det ännu så sent som 1850-1860 talet en och annan som verkligen använde - till några del - koror i matlagningen. Något annat sovel hade man ej till denna rätt ty det var mestadels i breitt på sovel som denna lavades.

Äfterlänglad mat hade vinerliken eget

8.
 Inget lutämt namn, men hårt barn har ju
 många namn också kunde någon säga
 "dessa håra då ä' so' enigt godt så' då ä' inte
vetitt/vettigt (att laga tår en so' god räu =
 man känne ju för-äta se, alla också bli
ut-fälli- ä' om de meishus-käddes
 so' enkeltä dant.)

24. Det talles om en bonne som själv
 berättade att han hade en töcker Ö-e-la-
a (Ö-de-lada) te käring, så (att) hong satte fram
 tre släss så-jel för stort tabulan (mat-
 bordet) = som användes i vardarrbag)
 som bä (hå de) sell (sell) ä' sagt, ä' sellä-lake.

Ja inte snittit us den bonne-stäcken
 ble ut-fälli- ä' reka au-sä-ten (avsatten =
 såu inte längre som hårsbonne te ring
gä-ä (gäed).

Om efterlängta d mat kunde matmån
 (matmora) föhldra själv: i'da iha ni'pa

lite locke-mat (för så god mällid kunde
man locka poek till vad san helit.)

Håshungen (husbonden) känne — ess han
va på den gö-a ri-an — vid auktionen
av den gö-a maten säga: "I da visa du da"
frampätternas rediet (riktigt.)

Pigan känne samtidigt säga: "Å
harne-lin (harva-lin) få vi lacket
göt te medda i da, eller göstock-a-
be^{ne}-me (snöjligen kan det betyda att hon frukt-
lade bli en gö-stock-fet, lat, lunnig.)

Autso sa hang i göstock-a-na-me va
mat män ha gjort se te i da.

Älla, helt enkelt präja: "Va å da för en
da i da, ette sant vi fän så gö-a
mat?"

Se föregående sida n. 8. Ö-elle de
te häring. Härmed menas ej en
öde, läda, utan en häring som

Öde-lade hemmets ekonomi, en sådan
humor = en Öe-la-a, te häring.

Gamle farfar sade kanske "nu'd anblicken
av den Läu-ätna goda maten: "J da tror
ja au du ä varre än den du håjte ette,
(håjte = heta efter = var uppkallad (fäu namn
efter.) En sådan var ju annars autid den
likaite men nu va matmän = sonakreän-
nan / sonens hemma) ändå varre här-
i detta ordspråket menar man varre mot
duktigare. Någon sade: "Dessa härana
dä ä räu som lite gilles-vö-ät,

lysta mat däremot, höjde y' derelit tier
dett målet, men kom en teggare ing o' fedt
ri den goda maten kanske han ette hang
sa: "Jä där-a-na dö u' sö göt ut sö
ja bli-ä lösten (lysten). Alla va dö ju
som vi' ket, bara illa-vö-ä-nofjka-bur-
na) unga kukennföck som va löste-na

(lystna) a° då va énti auti. étté då som
 griska människor tötte [tychte] om.

Varmt bröd a° utlöpa, — enn annu ätet
 i späckkalvens mage, där ha räknats
 bland eu av de brännligaste lystnads-
 onaten, under deras yvliga tiutend.

4. Beteckningar för dåligt liured mat

"Datta ihop. Klabba [tittu]. Sörpa.

Baska te. Söta [syts] ihop.

Smaklös mat känne kawas; "KWau-mi-ä
 [k. wau-mij.] man ble u-u-mä-a-ners bara
enn såg den. Törpfång va den mat
 som saknade spr (säs eller wätka), den va
tör-äten = tört a° äto täcket, den känne
 va sa° törd sa° den behövde tråkas ner
 sa man, om d. Korr patt. Maten känne
 ja också va tri-enn [tör a° smaklös]

kwall-mi-ä

ofta med någon dragning av berket. Gröd och
 mjöl-rätten hänne ble ttri-e-na us dä
 uti skaller (eu stags frö-gräs) i säden,
 och som den tidens tröstning och mal-
 ning aldrig kände avskilja från säden.
 Men au mat som blev flerårig gick en
ttri-en smaki.

Bar på barka te mat. En smed i Torsåsby
 (Torsås kyrkoby) som hade tre stöckare (stycken)
 sme-a-brända, va o-djift-d o hade bara
 ring hall-fjälli-a stört-a (pyttis) te o kus-
 häva åt se o dröngarna. En da nå
 kong kökte sa-ä-ä-hör (svart horn = blod-
 horn) sprack korva-shing en sönder, o
 dä hela blev som en enda röra mä blod,
korva-shing o vann. Gräbban tog
 dä en röme hornmjöl o rödde ut i
hällt vann o redde o ä-ä (det) mä,

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Frgl. M 81

a° sen öte hang opp en sto-ät pat. a° satte fram på mattulan et små-a-er. Ho | örs | di kom eng a° satte se te (nog säger) en tavlan a° hko-a-hennas (hennas bror) peck sym på falet so fräjde han: "Va ä då nu du ha bakka te?" Jo ja-a-te hang — san samma va, ja-att hanen vilje ente va, sa° ja redde a° att (dit) små lite mjöl, vi han väl ti te a° ät = han gerne äta det.)

Förärrigt fanns då hllen folk san kän ne barka te mat so enn ente ente va då då va på hå (på hå användning) a° frä an fanns då en hopa (del) som hänne på go-a smak, a° gott ut ende = då säg gott ut, ita di enklare svavar.

5. Hell dass hosten så hade ju skå ma (kola) va lite kä än va-a dass mat

Men oftast va då sammeldant, a' nåu
særskilt kann hade y denna mat.

6. Säjel (sowel) o' päo va hurud sammen

7. So' goō san au-o mat va sact-o. Følk
nåmder helt inte a' åte nåu nyrlaklet
høu, dø va ju odryū dar (hø). Nej
sact målle dø va te den tju milde grad
(høiden av bekrønning) so' ost di hete
(lut) i den ynke-liū lella lella säjel-hiten
so' fekk di grino (gōō grimerer) fø te a' inte
te fø møet y i månen pō en gøung.

Færk flæk och høu håvades færkt
es di männ-sting åte nåu tæket — utan
i gille pørtas). Prætt av gryn eller mijū
hætt myot mijot-rætt eller an det var
færre sådana såsom t. a. føring as, te
gillen, och san hade myk a' grædde liū

15
 störta kuttändsdelen för vill-mat

8. Kokes-mat ansågs som den hastantaste
 a° snitt erärande maten vilken också vär-
 desattes med änen om någon man-lå
 (snå-lu) matar, lävade te den så den
 ble skinnö (skinn mager) för lite fet i den.

Med kokesmat menades fät a° st
 grön saka a° sajel kopa-kokta, ter ärtor-
 ka alleng, på-a-välleng, stönja-gäbba-
stönja (= rot-mos) med mera.

På rå, kokta, a° mö kalen på kautes
 inte för kokesmat. Möjligen tänkte man
 på den långa tid som åtgick för kokning
 av, kokesmat och därav namnet.

Är för tillfället äta slagad mat, kallats
 att äta lite lort, man åt kemligen inte
 så mö-et, nå då va hare lörmat.

Var man ~~var~~ syelv-ä (ensam) hemma^a

so° kanske en törrät, hele daen. [Djeck mot-
 bort en da, so° kanske hang sa te gäbben
 (maken): "I da fo° du skäp-äte fo° ja
hänge inte hem te medda. I skäpet
 fanns, i regel, en da° va en kanna-ställe
 (en bondgård) fäst a° da sörät (kemiaktat
 bröd) en liten smörtrelleng, där saetper-
 lerna stack fram liksom lära, lite speke
-fläsk (spicket fläsk) fo° en lsta verk, a°
 sen kanske ett torrt saet fära-lär, som
 nu efter månadstals skavning mut li-
nade ena fiol (en fiol). Va° da° mlet
 (något) te kanne so° fanns där en bränn-
riemflaska mä, a° do° to han en syf-
ella kanske fy (au) (Wä) te törrmaten.
 Då va ju preis inte fy songet, ella
moran onäpnte (onente) do° seite men
 da° förtan, a° som ex. berättas om en
 liten hure som klakte (klagade) fo° fa-a-

ring nä mo-än han i dō-än/dören) så
utrek han te: "mo-s." Fa-a va i skåpet
a° så sa han a-aka.

9. Hoka . Hoka perk, ferken ä kokt-ä
päränd ä aut (sua redan

kokta, di koktes klvekt, eua snappt
(snabbt) i klvää. ja ha kokt kaffe,
dē koktes i föhräckelre (sō fort.)
Hjåker ä kammen i kokning av den
dannen (ridan) som aut-ä (ketta) ät
värmen (elden). Si ete så inte vällenger
far ut. (skokar över.) Dä käme hoka
a° klvå-sa (klvåsa) i könet (alden) ess
deua va su-ää (svrt-äjtört). Könet
va svrt, men knäbb ling-a-og (grenvedar)
var svr-ä.

- 10. Ordet för kammen ej i målet.
- 11. Okänt.

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948
SMÅL. V. TORSÅS
Frgl. M 81

Se nionde frågan. Det sådes en del dämnus hera att di va som di vatt koka.

10. Ordet sjuda är icke gängre i målet dock vintle en ock annan vad ordet betydde — ja egentligen betydde det koka — jag hörd mins förälder tala om salt-peters-sju-a-ref = salt-peters-kokare. Det har för funnits en käva nerom V. Torsås gamla — om sedan 1878 nerreina koka — här emid köke ställen där det fanns gård om kät-spilling i jorden koktes salt-peter och dessa arbetare eller kokare kauter salt-petersju-a-re.

Dessa under fänto häerten av 1800 talet eller tidigare. Vi färgning förkom det nu någon sade: nu fö lö stö o sju en timme, ella so dä-a.

I stället för sjuda sade man säka.

små-pät-la, dra, laka te se.

17. Stekant. Ingen hetskniv för den gryt hand som velle mot öfverelden = värmen.

18. Pät-la = päulo, bäb-la, man sade också en böja då pä-ras (= leka = rasa) i grytan. Frätte gjorde det endast när det pyste (pötle) öm, a grytans inneha för ad i örken (då känne då ble en liv a fräsa-me kring gryte-bäjnen (hener) Täcket fests en akta se för.

§ 16. Steka. Ja ordet är levande i målet. Ja man täfte om t. ex steko-fläk (det somma candida meu fläkhet). Steko köv till skillnad från koko-köv. Steko flätt vicket var en annat mag an koko flätet. Däremot förekom ej ett ord som t. ex stek-pär or. Detta ord delades upp på två

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948
SMÅL. V. TORSÅS
Frgl. M 81

90.
 Och man sade stekta pärö. Man tætte om
stekferk, tii ihuunad från den som häit
 passade för kokning. Andra tælesäü om
 steka: "ja vi känhen fräsa te ai lite,
 ella: nu börja då fräsa i grytan, do' föret
 började ju gelva hrynneneen, i grytan
 ella på jernet, (sten pläten = den runda
 gjutna pläten.)

För min egen del har jag aldrig varken
 sett eller hört någon tala om stekning på
 halter (om icke möjligen någon martyr),
 men därför kan det ha förekommit halter,
 men man stekte direkt på glö-va-na
 (glö-den) å sköte t.ex den glöva-stekte
 kornen eller små-sellen på eld-tången
 viken ju va ~~ett~~ bra redskap tii detta.

17. Steki. Ja. Nej stek var endast
 en senare kalas-rätt. Men på gillen

91.
 hade enn kökt såjlet = kökt i kort kryddat
 språ något liknande feichasé, detud kaus-
 des y' såuan för plöcke-köt, det serverades
 tillsammans med den avredda såsen.
 Detta från äldsta tid och bland det
 folk som denna uppt. gäller — allmoget.

Stekning var en svårt kapitel emman
 järnspisen infördes. Ännu stekes
 i den murade bakofven, o' d' om di
 skulle ha t. ex. en is-rång-ande vake-
natia-djelle (begravnings-gille) fick di
lä-vå (flor) hölna i angen våda i keke-
tal. Begravningskalaren i bonnagå-
na-na va fö' då muta di finaste gillen
 Släkt o' arvingar nime tydligen visa
 att di våra-de (vördade) = värdesatte den
dö-e. Föruten va ju di muta gamle
läänd-mö ännantaks-folk (fö'dorads
 tagare) och i'ok med någon av deras död

blev det stor lättnad i utgifterna för den
 som ejde = äjde go-än. Också stektes
 b° kalva-steken o° revben spjån o° färs
-kött gen gömen (genom) på då lades
 på en långpanna eller stor plåt, som
 fäst o° stö besträkts med lite fett, o°
 sen lades steken på denna o° fick bryna
 en vänning (liten skind) varefter man
 hände på ejna skope vann, o° lätte at
 (lät det) fråsa lite, sen var en fönggen
 (Wengen) te o° ha tankarna må re, o° köm
ihåj o° ösa - må ena trä-skäjj (trä-sked,
 skuret = spacet på plåten, b° över steken.)
 Ox eller ko-skik förekom mera så en
 dels var det icke så tiugångligt och dels
 "ers enu säu hade så vidnades en knapp
 Di' likate, fenaste, kästycken = köttöcken
 va ju så hjärtans go-a sållade, o° ha
 i lake — ja te o° vann drä (vattendra)

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Frgl. M 81

å ha ut andra tefällen. Ja såitade vann-
lagda, å i mycke kort spa köpta köt-sti-
kä, va så-å-daj-less (särdeles) god, å
ha te bruna hök-å ella grön ärtor, å sen
må männ stas bruding (pudding) te.

Allmo-ren åt ente gerna äunat
så kavat färkt, t. ex vitt, kött. Nänn man
(shags) gammal hedneik fördom ingen
dem, från äldsta tid, en veis arkiv för se-
dant färkt. Där för sålde mån detta
antingen tio prätta-gå-ån ella andra
härkaps-ståke som fanns, ella stikka
en håra å shags-fajlen må männ
fära-bonne (färde-bonde) = som för åt
itæn — veio, ella om dä va långå
ut i såcken, te Carlshamn.

Folk to gerna hä (hud) åt hög-åura
(varandra), å för reuten har det gån
mået länge sen te baker fänna (pennits)

nåen bonnus sådan vau håja-dö (hågad)
 förs a° far ät stæn, a° son de ut ä är ing,
 för te stæn varene-li lördag, a° den han
 to ba ^{brud} mä au slas, he selt a° sting mä,
 a° betalte kybe-tek-rånterno ät hille (de
anri = andra) a° han dje te shet te ät
folk, a° han köpte hem köpe-färgat garn
ät kil kenn fä ken, a° ka-ke-sö (kate-heren)

På tal an ka-ke-sen sö herättas dē fän
en lärmöte på 1850-1860 talet an en
here som ble tefrågad-d utä prästen

:"Var ar är kate-heren tagen? jo sa-ate
he on sa-a ha köpt na d (av) heren :
kröp. Denne var en sådan gammal fä-hane
han han to ba ät folk. Prästen mäjnte
 (menade) ju at sa-at (Wäret) mä en
hli : "kate-heren är hentad ur den heli-
ga skrift — fö te sö sta-o-d (stär)
Wäret, te denna s.k. grund-fråga.

ja, ha tröte me (vanligt uttryck) om ni ja
 (ä) ja blannat i hop steken med
 ka-ke-len men hä (hur) då va, so ni ni
 at di faudes (följ-des) at di mä.

På tala-me (tal) om vilt köt, so före-
 kan då rätt ofta at lämna händer se
mana-da at dje sen själa-sörjare
 = (sökningsprästen) en eller annan trötta,
 "kanske at då han själva inte ville ha".

Då va ju aeti gås at väl at va vän
 med prästen at kanske ble hjudd på
 kaffe eller en pa rypa se nått tefä i
prästa-gåm. at kanske hade en en hure
 som skulle gå at läsa (gå i konfirmations-
 skolan) at inte va ju so killek-ständ-a,
 eller hade en en dotter som räkt
ella set, at va sonen te at skriftas
ingen hure känne djefta se, ja då
 va då bra at va vän med prästen

å gräbban behövde inte kytes (frukt) så
strängt skrift-a-me (skrift = församling och
öppen bekännelse).

En banne-herre berättar om Hau-dah och Djupa-
dah, och där skrev, hla skchada utö par-
ring te prästen önö ffau stöckne (stycken)
hakar. Åsa så här: "Fa-a-mig skchade
partorn eu pa hara, a ba hömen källa te
go--e. Prästen kände sig tacksam för gävan
och var noq ödmjuk ba wara: "Tack tack
men då alldeles fö mycke, då räcker
med en. Hehe sa heon fa-a sa-e au
parten feck hegge, fö di va lite dra-ena
(skända) men då djör ing-a-na fö herr-
skap åtd abri kät fänh då a dræt.

Annars betydning för stek-
ning finnes ej.

Patates, kålrötter, morötter och på den tid
det odlades rovor stektes alla dessa

rotsaker, antingen samtidigt eller var för sig i den keta arkian i den yppra speien.

10° täcka arke-tehta pärö dö töte (tykto) /
to-a-sa-lo-a-na va so° euigt göte, skö di äte
täcka so männä, so di konne dö, ve at.

(Frutades äi äte ihjäl sig po di go-e
päränä,) ja penge di ren glöva-iteltä
jo glöden - (inte po hätte -) tehta inte-
bann feiterband) te pärsäjel, dö va di
jemt omjälis te te ty-te (örka) möet.

På 1880-talet vittades ja mycke hos mien
onormoder Moz Karling i Sunnarås, dö
bosatt i rena rendan tags-hur. po tycker
na. San hjelp och säukap hade han i ien
ensamhet en gam mah tröjännare
san hette Martha (viken enon parentis)
sagt talade en ett präglat 9 gam mah
dialekt från Torsås, där han var uppväxt

— ja född och boi, sen der hela sin lev.
 Han hade kommit i Blöcka som en
mannfolk o' hade en gräbba som denne.
 Han hade stannat (stannat) hos mormor o' hade
 nu ett hem här. Denne, som mer än 60 åri-
 ga kvinna hade en ovänlig förmåga
 att leva upp gamla seder och bruk som
 mormor, vilken sen der sin tid som stor-
 bondsmora inte alltid kunnit att följa.

Att arkitektens påror hade vid en tid varit
 så ovanligt i den stora gården med en
 kyrkhus på 12-14 personer, nu däremot
 i ensamheten fann de begge kvinna-
 o' o' bland på att de skåle Arke-
 stek påra.

Detta skedde alltid med stark hyla,
 alla som då snö-a-de o' yrde i stora
 drivor, o' inte ett spår syntes mer mot
 gården. Då kielades så ju fannt hele
dat-ans o' va gott om varm arka, så

hände då än di fannt på må päre-steket.
 Detta skedde inte i det eskalla köket i den
 spisen, utan i Mormors kammar, där
 hon både sov och åt. Potatisen jemte
tu ella tre möröer — de senare avleda
 som mark för underste chud — grovdes,
 — sen di J. Jälle at väl rena, men med
 skalen på — mer i ena håle i ake-höjen
 a° sen skrapades av-å jav hän den andra
 arkan en då hela, men ingen skät
 (sköt) fyellet på då känna (hade kunnat)
 bli os (sköt-os). Stu 1. timme ella
sem fjärdela (1. + 1/4 timma) va di tekt.
 (Då to länga 4 ti a° stka päre än
hoka.) Under den tid vi vänto-
 de på detta ga-a, så sprang Märo
äll ella hard ede hög än, då gick ju
so läu å bå hard å ymna må åden
 (ullen) va vam-å, ma-a mån (mormor)

säi på en liten reend-svaread tre-be-
 na stol, med utsökt grann, men lågt
 styre (ryggstöd) a° han rydde helt
titen (// på häse. (Stickade strum-
 por.) Är han sticker rydde (stickade) på
 häse = det var bara en, ental var
 begge häsoarna i göringen så rydde
hon hä-so / häso = flertal. Öst start sangde
 di gemensamt en psalm, a° begge
ljf an / hekrade = darrade på målet, men
optant va det en för mig okänd psalm
ur 1695 års psalmbok t. ex De tolv dagars
stund, eller en eng mans samtal med
döden, eller någon som avhandlade en
tindragelse. Te reit erå päråna
va stikta så plöcka de / di fram frö aukan
a° löser lite ke si-es (vidan) på hällen
sen sätte ur ors au a° tre kräng spisen
a° de gamle kvinnorna tog en pära

telikes a' bläite a' (av) arkan lite, sen
 neke (nek) di endan förklädet lite so' at
 di kom at shö-o-tet / shörtet = kjortlen,
 a' put miu på laret eller öns knäet
 gnodde di om den stekte keta påsen
 so' hon svalnade lite. Hong gnads fram
 a' te bakes på dees säu 7-8 lag däreftu
brät di henne miu i tu — utan at
 skala na, sen at di a' sög i rej' enu an-
 målet ungefär som ni' äte ten ap' cis
 utan kniv eller tallrik. Lite mjölk hade
 vi i var ten kopp (reende porlins kappar
 som rymde en kwa-tö (kvarter = $\frac{1}{3}$ des
 liter) men bara lite mjölk i varje.

De varje potatisbet söps lite mjölk.

Dees smakade förträpligt, o' något säjel
 förekom ente den gången. De stekte Tomat-
 rätterna blev o' ännu sötare genom stekningen
 och skalen blev liksom på pärå-na lätv-tunn.

jag tror att själva den behandlingen polst-
 ten fick efter stämningen = rullningen mot
 Låret. Tiv stor del blodet att göra påran mörre-
re, grynigare ut ^{att} housk himmel, skalen
mätte förbli hel. Tivs påran bråts (bröts).
skalen skilde sig särdeles bätt från inne-
hållet. Senare har jag någon enstaka
gång åtit sådana påre, men de ser soles
de inte på hällen och de hjäds soles
tiv dem. Den äldsta rätten — den med
nyöel räkna des hörs tiv gammal. Tiv
redan de på höran er 1880. Tal.

Förörrigt Läs det — enligt vad mina
 sagesmän berättar — betraktats som en
 symnerfien stor lächhet med så behand-
lade påros, tiv sammans med glöva-
ilckts, kalla, iter bann. Man stekte
natur höv is höv en — iter bandet för it med
glöden var klar, redan — vär pär en å

va stekta hade en ju enga glöva
te a steka på.

Ben äning stek och bräd chända här nu
kan ju ha förekommit, ty på annan ort i
Småland talas om brädprunnor.

18. Beteckning för bränna vid.

f (sv) f (sv) f (sv). Vebränt Vebränd
a, nu peis på no. (sveds pånå)
fläkhet hänne ble f (sv) men gröten
a väl en di brändes vid (di smakte
vebränt (vidbränt) di smakte al sv,
utan vebränt, a då som fast a de u
hatten i grytan då hålltes sko a skoner,
och så brändes av härnen som en läck
het, men det fi di då ej va all för hårt vid
bränt, ty då ble då my ant } a pek en
helt a smak.

Skåvorna hänne också kallas skrapet.

Man måste alltid skrapsa grytan ren, efter
 att någon mat kökt fort, ella lägt se
 på boten. Det ansågs för mäddes för
 då kunnfölk som brände ur ella
sedde mater. Han ansågs själv va blöen
jedde-o(Wedd). Så håra känne då i
håta fåu Låta, no karana satte te
(de talman) Hi hi hi: Va å då må de
gräbba, då å vål båt åu du läro(läro)
så du få gå te pråten må då påte
(efter lyning till öktankar) es du å lika
jedde(Wedd) som grö mater(oftant
va då potatisen som kökt för fort och
bleu jedde). På viänt känne känne
o dränga-na, ella kannen sjlv-å så,
no kan kände den otäcke osen(lukten)
: Då osa Witt-seti) sa bannen no då
brann i hå-ät (håret). Hade mat-männ
sjlv-å lämat mater så hle då löst så-

35
 vilda då inte va en så-a dajles ilackhä(elak)
gäbbe(make), do känne do låta so häro: ja-
 so: " färånä ä sedda i da s'en, do b'
 häit du akta de nu, fö ella kanke ja tar
 a° se de lite redell prektigt, tus du he lä-
at de a° koha pärä.

Do känne ju också kända ä folket sam
skäme äta den vebrände maten bara mytli
 lite ät hinanro, a° äte a° tejt(tey).

19 Söta

Bland allmaren användes ohe-
 tydligt med söt mat under de förra 80 åren
 av 1800-talet. Söte ansågs mest som en byx-
 vagnsam man kuy che väl kunde se se se.

Den söta smaken ansågs dock som den bästa
 av allt. Söte och göt var det vanligaste strycket
 när söte nämdes. Sokret var ju känt
 bland allmaren under hela 1800-talet men

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Frgl. M 81

användes företrädes vid gillen = gäntabä
 (gänta-bred). Sirapen var billigare och använ-
 des mera vid matlagning t. ex i bruna köror
 = den gamla tidens kalas rätt) även så till
äit - ä (reisgruns) fröt) denna garnerades ofta
 med sirap särskilt för ning-a-gröten.

Sockeret var ofta den tidens femmestjärniga och osun-
 ligt dyrt. Det gånge därför att hushålls väl
 med det. Den som gjorde gulle sa ju så gott
 som perka-d (perkad = t. Bengad-d) te ä
 håpa lite söka (socker). Sen länge sen te-
lökes ha kuennfölkken hätti att/hant dit)
te köke-krydd-ä, mä dröpa (dröppar) på.

Sedan kaffet började komma i bruk på
 1840-1850 talet köptes ju lite söka te
detta. Då va de s. k. kake-söka (kack-
 socker) mätan halls-alsu-Launga (holl-
 alsulänga) oftast fyrkantiga plattor cirka
 en cm tjocka. Smörren (men också gulak-

tiigt) hårt, mindre söt socker, som oftast köptes
sändes med kniv och mortelstötten. — do
ville barnen va mō 9° plöcka småh-ō.

Under 1800 talets första hälft köptes sadant
mer i Lo-a-nis (ett helt skåpenn = mark
= mark, va do² ente månna som köpte, men
7 Lo, eller 8. Lo) = en fjerdel = fjerdels
skåpenn va do³ vanligaste. Det socker
som do² serverades till köppet var i storlek
som en gul ärt. Lika — eller ännu mindre
när pro-a-ng (mögarna) ha hackat sändes
det.

Ex. På fåsilvaregō-an (= Pellas, i Torrås
by såldes ju sändes 1850-1860 talet
köffe som do² va pō moden (modet), tiu-
sammans med krännain) = gōki.

Pella-na-he-ra-na (hoarna-gäddens huga,
brukte a^o va mō an sänds-a-na a^o snypa
(a^o slås lite te kurdokan) pē Pellas, ette Gus-

tjänsten, o' ren hän-görelserna va äppläts.
 Nu ba-a (bar) do se so au en sörda piok
di ynkelit små sö-hö-lita, i den ynkelit
lella urnan (socher skålen) o' di tö slut.
do ropte en o' kläna-hva-na: "H^{et} må
fläjjä (flera) gryn (= socherkittas) i ma-an
o' do mån da, (do kan vi mala
fläjjä (flera) öls: Son gård nannet anger
o' far fanns det en kläna i hvarna gårn
 o' herang va auts må ara (mjölnare.)

Från äldsta tid har hö-ning (honing)
 räknats som förnämsta sömedlet. Ännu
 honingen var dyr efter den tiden pennire-
 värde, jag ser här i en koppelteckning från
 V. Forsås daterad 1813 där en hittack värde-
 ras till 4 riksdaler. Vender det au en får
 kottas lika mycket, och en oxe 16 riksdaler.

Vid finare pannkakor var do
h/on get må sök-o, men en del efterätter

genom sig vid tillagning en kemiskt process
 så att sötämnet i råvaran kom att framträda
 mest, och behöfde endast ringa, eller inget socker.

Så var t. ex. förhållandet med den så som giller-
 och förenings-ä-rät kött kallade sötorten, där
 sedan mjölkens locknats / lappnats, hela
 massan var ut och välte / vante / lek koka
 ihop, från t. ex. 6. kanner (omkring 10 lit) till
 1. kanna, eller 3 liter, eller möjligen till
 5. halvstop - det hörde på hö mat / naga
 då skäde var. Efter anrening med ägg
 kan man icke gärna tänka sig något söta-
 -re. Mycket goda pannkakor och grötar
 koktes av stärkelse-gryn = rått av stärke-
 se hade ju kvar ett naturligt socker från
 päran så kravde inte möet söt.

Obs. För hundra år sedan var stärkelse-
 maten ingen vardagsmat. Inte nog med
 att framställningarna av gryn krävde ett

berhört och till, utan dess mått också kokas
 i mjölk, och det fanns ej så godt om mjölk
 på den tiden. För att på gräddde till smör
 mått ju också kyäcken sättas (utas i pat)
 och st. b. i tre dygn ingen hong pek råbbas
 o' ren käckt (hög) hong ente o' koka.

Det var också endast på di likaste ställen
 di hade rätte (råd till) o' koka tälken, an
huddas ma-a-na-nas (morsnarna) ingen
 di ged te kö kän.

Berke-lag = Be-ä-ke-lag (björke-lag)
lajs (lags) te vare, an uö-än (pären) o'
 användes som sötmedel. Se tidigare uppt
 fr Torsås — jag kan dock ej säga var —
 Men bekrienering insänd. Sötäpple var
 också en bra sötämne, lika så söta trä
frä-rä (päron) Oles! Skienaden på pärä
 som väkte i go-än, o' trä-pä-rä-nä, som
 väkte på träden.

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Frgl. M 81

1.
1/348
Föreläsning på präjiluta M 81. (19182)

Från Västra Torsås socken Småland.

Matlagning.

20. Saet.

Inget annat namn eller beteckning.
På 1830-1840 talen fanns det handelsbodar på
saet kunde köpas, och dessutom kunde färebänd-
der (färebänder) som for åt staen (Vexjö) ta hem saet
åt folk, men som det var långt så te hanlan
å te staen så feck em lä hushäusa mö au (det.)
För ändå länge sen te ahus är det mig obekant
hä di feck ta (tag) au (det) — saetet.

Med ordet saet tänkte man sig det sådant
man fick hem au från hänlan: stora oregel-
bunden saetbitar bra grö eller smutsgrå
tillsfärgen. Dock va inte literna större än de

känne enålas (mätas) i skäpperis ingen av
 de gamla talen om att di väjde saet i
 över 2 ädta tid. En och annan stor-å klämp
 fanns väl men dessa bötes sönn å må en
salt-stöt en stor kraftig trästöt. (Dessa skedde
 då i en trä-kämma på lagget rent trähärl)
 si då känne inte saet ko-ånen på öppet a) ut.
 Sen hade man en liten grann-å stäjs (sten)
 som jämt va legga-vrus i saet på det
 omlänga svihalkada trä-skåle som jämt
 sto inne i köket - ena stuan på kärahöllen.
 Å denna sten kantes på saetsten och använ-
 des att quo snådes di store saet hornen
 med. Den som skåle ha en käve saet to
 alltid fört på i denna sten å quodde ut
 på hå fram å te bakes för att på lite
 finare saet. Denne sten va oftast hemtat
 från någon enigå där det fanns jern en ålma
 på botten och stenen innehåll sådan och

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Frgl. M 81

3
 var därjös tyngre än häcken sten som hult.
 Därutom hade höjerna slipat den mot
 häckarna så den var slät-å samt akant
 formad, färgen ljus och storleken som en
 knä-ten näse. Den som hade näu
 å slakta han behövde möt saet, å nå då
 skulle ske hävdes saetet i hake-höen å sen
 ledte en sönnå aut/dit) där må en trätöt
 alla näst anet tungt, te-kygge.

Noch har då fännes nämnn slaus saet-kvå
 na fö må ja djek i skolen på 1880 talet
 gjore ki bår-an en lek som häfte mala saet
 å ja ha glömt aut nu, men noch kunnis ja
 afi en stände os sjan å sjar, mot king-
 andra å sen må arma^{ng} i kors, krängles
 dessa öns karans as hute, då gick lät
 å wrecka se, eis en ente akade se.

Företen var då en s.k. pant-lek också.

Man tiorara tog det hegangnade

4
 Sattit som icke bildat lake utan låg
hwa-a (hwar) på boten i sajet-ka-an
 (sobel-karen). Det hjäudades (Wattades o'
töa-ka-des o' djändes ren te nät a-a (nåts
 är) — da' man haktade. Laken kändes opp
 i ett gemmet skälle o' gändes, da' den dudde
 te = om lag vid ledkadbr, o' te a' bota
skita-värk må, mm. Man använde ej sö
mät sact för i våan, te tjona (på rea-
turen). De fik ej sact darligen o' inte
ströddes sact i höet vid des hugning,
 som på senare tid men på måten bräkte
mångder av sact.

Sact våjde abri, utan det mälles i skäppis.
 Man hätte en tänna sact = 6 skäppor
 = 72 kamoz. Det såknades som ett mätte-
prov au ka må o' löva, ella ännu tätare
au hänna lära, en tänna sact. Da pö-
stods au Pöte-torps-here en jätte tis

värten, och med krafter som ingen annan
 än han hade skulle lå-ät(burit) en tön-
 na sact på stäen (Vexjö) o° hem, ditta
 på 1850 talet. för övrigt fick sacten ibland
 utgå på nånn slars tideräkning. Om t. ex
 en hera-kålsing på so dära en femtas
sextan a-å (år) ham a° ville dra finger-
 krok på en, nånna (några) a-å (år) äl-å (äldre)
gråbban, såm va stak-å (stark) o° dök-ti-å,
 så exmerade hong hömer ente, utan sact
 (Marade) he he du: Du så aut ät äpp
 en skäppa sact färt (fört). Denna var en
 vanligt tanke säu, a° gråbban måjnte
aut på den ti-en hängde hera-stacken
 a° våra te se, lite.

S. k. smörsact lär ha funnits för länge
 sedan ticchaka. Denna var rengjort och
tvättat och malit men icke så starkt
 eller kraftigt som det grova sactet

21. Sæta.

Den snätte va glaa / glad / ue / uid = ät / den
 eua, den; då kånns på doppat — eua
 kånke då va gröten — som påt fö mö-
 et sætt. ja man begep, på fläck & anne
 (andef- bjns-flår = genät) å den san rettrycke
 sig så. måjn-to (mente); målen är för sætt-a.

Den som var här, ensågs ha förlorat ma-
 ken. Å satta förnycke i sädhåga var
 däremot okänt.

Däremot kånne näen så. Nå han smakte
 på målen: ja ingen dåjt / pet / ra-a / var / rå-
 ver ha sin garung, men nånni-itåns
 går ann. Åsa vunte då va den talande
 åruftade.

Ettersæta = så sæt så då jåbbade
 (så sæt så ut solmen kånnes at på tångspu-
sen, å en båchte ut tongar vid första
betet. Bånsæta. Seta medde i t. a

i röt månaden nå aveling skändes (retan
 jag — brukte man säga) då vräkte på
 verkändes av saet, för så såjlet aē
 hålla se — i fall en vatt fjonger te
 a° slakte nāt tråk. som en ijukt eller
 skadat se.

? Bi lade det färka säjlet i lake.

Däremot erlakade vi i tjukt vatten det
 som var aut för saet.

22. Matrertes = Lämningar = överlevor.

På okänt sade man om änkor aē dessa
 var över-levor.

? Blod-lakad och rimsattad var hos
 oss två olika slags konservering.

Blodlakad var den kött eller feikmängd
 som legat i saet lake så länge t. ex 3 dygn
 aē, lakeu hemmit dra ut blodet, så aē lakeu
 blev blodig. Och sy lake borde föras

8
1
Rimsatta läremot var en antenner
quo in sovel med tovt saet utan lake
eller också strö några saet kors direkt
på detta. Rimsattning hos oss, bildade
enren lake och ansågs bara som en
tiefällig hjälp mot förskämning, mot
det sovel som skulle åtas färkt.

22. Något som liknade bänkavering för-
kom abri. I så fall hade säkat man
föken sagt: "va å detta på na? Då
si så a-a-ty (artigt-hemmerligt) at, å f/i
(fj) de vare (Mi varde dig) som hja på
täcket som å se ynkelit (örkligt)
ongt (ont), då si ut te å va au slas (mat
hoppa-bakad-å (ihop bakad).

I stället brukte moran — us hong
hade månna lämning-å, värn opp
var, å en, rest, för sig eller på något sätt

9.
 dryga ett någon råu så au denna rächte
 te ka-ra-uh, s° sen er slas, te basnen
 G. S. V. Det berättas om en gäbbe (makie)
 som blev sermerad en lämsieig (reit) som
 han inte tötte om, rächte se övä mat erlen
 s° te den vann (sida) som ba-a-nen stod vid
 och äto nänns annan slas mat, samt
 smakte på däras (deras), varefter han sa
 : "Dessa då töcke ja om — du på dje
ba-a-nen vät met (amat) ja tächka
 va di för i vå-an. Men vintle alla, ord-
 språket sa ju: mönna kute ä mönna
senne, sa trögais mättan va° han välto
 mä kaul lanet men — sa han: då va
 bara eü senne som hade meü senne, ä
 då va då som treccade mot krö-en.

? gryteskrapor (koner) särskit efter hott
nyöck mat ansäes som en lächerhet
 och det var barnens puca räu au på

10.

Skrapa gryte-na | grytan) antingen i spi-
ren eller på golvet framman för den-
na. ja well lovas mä = lek som sättes upp
en part på du da ble ba-anen kkecka,
ä' länk täck alö-ane (alö = väsen) da
sen ble kring grytan, mö tu ma tre
baan ständer re te, dä-a, dä käme ble
som en krig i minar atyr varvid hö
träskjälja ä' små knivar användes som
— dels redskap för skrapningen ä' dels som
te-hygg. Detta kärana (här) leek lä gan
kkecka för den som skälle derka eller
här, flär slå vann i grytan, ä' sen skälle
fr baanen äto se mäng se taulan,
mö käme de (andra) äto.

Va gryteskrapet antelanger så be-
rädda des för en leuti-ä historia om
detto. i: "Dä en garen ena gröbbe som
nys va utkommen i ljämt, ä' mö

11.
 hang träffte mo-ä-ringpen mo) så präjd
 denna va löche du Non au (det) ä
 hä' dant ä deü häs-banna-pöck? Jo
ja-ä-te gräbbar: "Dö ven ä äü (di) inga
 baan ha, utan ja ä fanger te ä skra
 pa grötgrutan va-ä kväu.

Sen djör illaka menkä an deü
 talet ä sa äü gräbbestackan sagt äü
 hang peck lä skrapa grutan var en elil
kväu — ingen di ät äpp gröten —
 ä' dä ba-ä-bar) se inte ä lämna nü
(nägöt). ja ha. täcka toiengo-porä
(nänkinga förar-idé-er) känne peck hettä
pe' — för. Men noch va dä vantit
 äü någon skrapade gröt-ä-grutan. Man
 stände denna pe' lut, hog i en lä nijälk,
 ma va slas grötsypa som en hade
 samt skrapte ren-tan (rent) i kring
 (omkring) på kante-na, ä' i botten ä ät öpp

aut som blei KWa-afkvar. ja tänk-a-na-
me. Va folk känne hetta par männ itolle
prov (itolle = vännering) för. — som nu
 den som skapte grytan, lugan gröten
 va äpprot-ä, men då va väl videt som di
 nu fö' tien kauax hämor, ä' ka va så
ryligt bra, hä fö' hälsan ä' samlevnaden
 ä' va skåna folket tatt se te förr — ess di
ente hade begrepet täckhet. ja di hade
ju en ordtäv (ordpråk) som lydde: "alri så
lite så läta då länet, ä' noch läta de då
fö' täcka som fä hämor i fö'delre-giva.
annat va då fö' di stäck-a-na som skälle
gå ä' si hura ut hele da-ana, ella måla-
onellen (pån den ena måtidem till den andra)
täckhet putade par (pär) dä ä' säkät.

? Spilda matreiter hade inget namn
onen namn känne präja: "höck sem nu

vad framme i slabbat så dant. Da
 då så att nånn rökte till att spilla smat
 or skeden eller kniven — som kan ju ät
 med, och fick en större eller altri så liten
 laddning på brödet, så va autis nå-en te-
 råjs o' fråja: "Skä du ga' bätt, eller du
 ta lavat te masäck. (Mät säcken = det som
 spilt på brödet.)

? (Talg som smält, skivats, och häuts upp
 till Wälning / rwälning.) Och fick stå med
 det satte sig / hårdnade), och sedan togs upp
hallet talgkaka, denna bars alltid ut i
leden där den lades upp, antingen på en
karre / takbjelke eller en liten hölle, som va
appuren här för dess ändamål, må en
sen skalle stöps ljus, va en gl-a-a ät, ett
 o' ha många täck. (många sådana.)

13. Redskap för matberedning.

23. Samtliga karal (käril) och redskap, vilka användes vid matlagning kallades köks-saker.

24. Ordet är levande i målet.

? En kä-tel (jaru (Wö) kät-la, sju tre kät-lana.

Den lille kät-len, eller den store kät-len den omenste stö avihop kät-lana o. s. v.

? Skillnaden mellan en kittel och en gryta gav man såsom akt på — för i ö- an, dock var de olika, less-mens-sing-sus (ät-minutone) delvis, dock känne då menste bä-an (barn togs ofta som ex.) i käcket dö va. järnkäldar fanns ej. Så snart skrädd (kärlet) lettod av gjut järn kalltes då gry- ta = järngryta. De vanliga kopparkäldarna hade samma modell som de ha än i dag.

15-
 och handtagan hantes ö-än (öran).

De grytor av koppar (som jag minns mig ha sett) hade inga ben (fötter) och så voro de kraftigare tinstarna på ant såu, d' ente va di så värt stork heller. De rymde högt 4-5 kannor och voro en aning ut-ät-kuktade på sinu. Bottnen va liksom på alla kopparkittlar lite källe-lå (kruvis) d' så famus då löh (lock) te däm. Koppargrytan hade ej öran som liknade de större keälarna utan dess stöd ut från sidorna som t. ex grypen på en kaffe-kopp. Ja de var ju ritade på t. d' såman kitted grytans öra av en gamla tjock järnplåt som ritats på med kopparsaglar, dessa järnplåtar tedde sig som två såu stora böt-d' (bötter av bot-klut) på hejje vanna (vidor). Dessa bötter hade tusspeltats — plåten hade viktis — liksom rullats i ärnkanten så att den nu liknade en järn-tin som

sedan kröchts utåt, och bildade örat.

Möjliken fanns andra modeller fastän jag ej såg dem. Kopparspytan var det bekktärst som var mest i bruk i vardagslag, näst järnkärlet.

? De stora kopparkittlarna som römd 50-dåra en 35-40-60, hamnor hade inga ben, utan ständes på en s. k. foto-ring av järn = en rund kraftig, cirka 2 tums stok järnring med 3 fötter under. I en vanlig handgård fanns näst 3-4 stok na täcka foto ringar i olika storlekar. Äu de större kittlarna saknade ben berod de noch par äü ingen käppå lagare va men ka te ä rita fast 50 grova ben ne kät ten, 50 dessa skäng äü må ä hå na, hö kät ten ä inne hå net, utan di skäng krö ht se. Kopparkittlen var ju iske 50 tjock i plå ten äü man kunde rita

färet hå grova ken som helit men det fanns
 mindre kopparkitlar på så där 5-6 kan-
 nor som hade ken. Dessa voro dock ej så
 allmänna utan förkom mest i de för rujöras
 hemmen. De användes mest vid större
 kalas, för kokning av den fina frukt soppan
 eller bruna kött och finare rygs-grynsgröd
 (risgryns) o. d. l. Då fanns folk som hade
lächa häls o' alri satte däm ö-a eller utan
 vara hade däm som förvaringsrum för
männslas (någon slags) mat, som skälle djöras
 f. ex den ihä-a-ne (skumme = skärade) biten,
 eller lite fint bröd, eller barna-bränglä
 (mat varande vårt kaffbröd). Då fanns läsk
 te deme hä-a-ne kenkätlan, så inga
 rättos känne ta se dit, o' ren hät (höt) bä
 ut o' bröd se rujör hä-a (här.) Ah. Det var
 ant an förvaringsrum, för. Brönen på
 dessa titlar voro sengepar som dem på

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Frgl. M 81

18
 koppargrytan öra. Den något kullriga
 botten var lika på alla hiutas. Benen på
 benhiutarna voro av smitt järn. Det fanns
 benhiutar vars öron voro av koppar, lika-
 så fanns det koppa-gryt-ö sammle-da-na.
 På de stora hiutarna voro öronen så gott som
 alltid av järn och uppåtstående. De stora
kena-löng hättla-na löttes (lyftes) mest derhelt
 små kanna, i örat. Ben-a-hätten ö gry-
 tan löttes mest nä — antingen gryte-gre-
 pen sån ^{om} bestod av två sammankängande
 krokar, för öronen, man tog då ett hantans
 tag små på grepen — es en va sjelv-ö
(sjelv = ensam-men) eller es en va sjan so
to en va vaa ring vamm/sida = hant.
 Elle fanns då gryte-kroka= 2 som
 trädde i öronen en i vad-de-ra ö på då
 viset löttes (lyftes) härlet på ellen.
 Äu dra ifrån en hiut rik ej. ja då

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 — Frgl. M 81

19
 känne va masit noch, a° lötta a° en storä kä-
tel fö° den som va kemur a sjelv-ö kem-
 ma ensan. Men okha-me-me va di finze
krabla se fram, föv i vä-an. De här kok-
 kärten användes i kärndan på 1880-1890
 talet. End. mina sagosmän so° fanns på
 1840-1850 talet kaffe-kätu-la dessa kallades
 do° för käula-kätla fast de hade ben.

Längre fram på 1870-1880 talen när en
 och annan begönte små koke spis so° skaffe-
 des kaffe kätte utan ben, troligtvis var
 det omkring den tiden man började kalla
 kaffe kätulen - den små ben, fö° kokare.
 man skilde också dessa båda åt på det
 sättet. Hörde man en kätel te kaffe på
 järnspisen so° förekom do° ju ändå att
 kaffet — särskilt om vi kiter morenarna
 käftes i den öppna öppna spisers inze
 i stuan a° do° användes ben kätulen som

sich namnet kokare = kaffe kokare.

Några särskilda namn på de stora kretarnas
fanns ej; utan man sa: den alla (aldre) stäte
kätten, eller den lelle, — på skämt sa man den
lelle menite, 30 kammes kätten, den nyförte,
den gamle o. s. v. Nåtan alla voro öförtenta
och mätte skuras må sann/sand/ mo arke
(arka) varenelit gareng di käde has.

Va då sä-a-dä-les (sädeles) mo (moqa) så doqs
en tä-ö (tär) ädde-ka (ätika) i ette-out ä em
to må en lase (trasa) ä sängde (wängde) i-
kring lite spå denna så äddlika han lite
öret aut, ä so hade em foitässet varnt
kätten lite fäit, so han va ljemmi-ä (ljemi-
ljemmi) ä sen ette deetä seita, så men han
som "baler i herlita (uttrycket äldre än
vad jag mens.)

25. grypa. Ordet levande i målet.

? = järngrypa en och annan rikt kära-

-mor hade en smalmgryta men detta var
 sämmynt under hela denna tid. Stengrytor
 fanns troligen ej. Under hela den sv muna
 sägesmåns angivna tid fanns endast ett slag
 järngrytor = tre-bentiga lite källe-lå i botten
 den äldsta modellen var något smalare upptill
 och lite vidare mot, och i botten. De ny-
modi (modernare) var liksom lite uttät-
 brukade på mitten och liknade delvis ett äpple
 om man skär bort något av vardera — böjan
 och slutet på detta. De flathattnade s. k. ställe-
grytor kommo i följe med den nymodie
 (modern) järnpipen.

Hänggrytor har troligtvis ej förekommit här
 åtminstone inte under den tid som denna upp-
 raser — från 1800 och fram till nu, inte i vanliga
 rum och hem. Grytoras namn: hängegry-
tan — som användes i Stortväi s. k. kyrk.
 denna användes också att koka korv och

part i vid slakt. Samma hade samma
 gryta au haka skåve-vann i no di slakta-
de — o samma ente. Då buodde prö
husemödrarna hå aktsamma di va am
rena gryt-o. Järngrytor rotlade Läti,
oh vienerijer prätods det au: den sam
hade snälla räita-märke på rii linne-
föräd skåve va, — ella ble rik-o onen
blifflite onete va kjajja ke-a = ledna pe
kuich täcka må-a-ke på käten hade ju då Läs-
samma snå se ledsamma au den frätte kål
prö plajger plaggen. Autso va då mömma sam
hakte skåvevannet i grisa-grytan, seri
gammal rosti-o oftart ö-o-na-lös-o
garngröta som en hakte skåve-pär-o i
o som en vande vann i, no fd-än (fåren)
§ (ätades.) Östgryta förekam ej — man
hade en kjappö-käten se yste (ostebredning)
 På 1870-80-talen började då fennas

en och annan stor järngryta engsmura-då
i brögg-kruket. Denna gryta fick då ofta
tjänstgöra för alla de här-a-ne uppräknade
grytorne. Sen fanns det i de fluta gårdar
och stugor = (smärre enklare hem) alltid en
färg-gryta. Detta känne va den sämsta
av dem alla. Vid enklare färgning t.ex.
med kopparrök och andra frätande färgäm-
nen därhitt där erka ingick i lotningen
tog man hellre järngrytan än den koppar-
kruket som användes vid finare färgning.

Torsås-bo-arna köpte alla sina järnkärl
vid Huseby järnbruk som ligger så nära
tju, när man för (äkte) eller djick för stacy
(Vexjö), a° ella enå [när som helst.]

Om dag för 1860 eller snöpligen 1870-talet
kom en äldre käring gä-a-neus (gäende)
från V. Torsås till det som kring 2 mil därifrån
belägena järnbruket för att köpa sig en

järnpotta, = gryta med skaft.) Han använde sig då till verksmästare Flodenberg och begärde en potte (en potta) å då skulle va en tre-stop-a-potta (den skulle rymma 3 stop = 1/7 kannan. Verksmästaren va därmlänning till böden, å begrep inte va gremman mente förstå, men vad inkamman i gjuteriets försägnings lokal letade gremman själv rätt på till sådant kår. Va kostade den präjde gremman? 75 öre ja-ste verksmästaren. Hehe sa gremman: för ja va inte för hau-femte-dal (4% daler) så för då va, för min hien-a-stu-
bo (= den som bodde i hien - den andra stuan — närmste gremman) ga inte måjja för en tälken häsa, i hien (hien) Wikan (Wikan).
 Du va verksmästaren, inte menika te å begripa gremman utan vände sig till en av smederna och denne förklarade att begge prären var präris då samme

Ännu partier skildes då näjda med handelen
 ? Ännu grytor hade bror, [än den de små
 säger ordpråket,] men så snart grytan
 hade skäft kallades hög potta.

En potta var aldrig så stor som ena gryte
semitorpa (d. h. kanna) potts eller möjligen 3 kan-
 ne potta, var den största. Skäftet kallades
potteskäftet. ? När grytor och pottor ej an-
 vändes ständes de oftast i köksspisen
 = den länge stora köks spisen, men ut den
 vann (nå) som sålles ena abrt kölnades
ettager [eldades] i. Va då så att di va
 hjaustwa) hushåll an samme spis, så sto
 järnkärlet änne bo-ät i köket, ena i när
 bra då-a po gölmet. Gryte Lappa hade
 ingen menka sju i min mors barndom
 d. v. s po 1840-talet, men väl gryte-lasa
 vanligt var ett par gamla äpple-te-na
mula-vante, ena gamla håse-fätt-8]

inget Vetet (reerigt) / Wennfolk) skulle nån-
 steng geu se tid te a° vi-si-ka (kirka) ene ty
 (ticha) gryte-lasa, a° na, da° hængde engh.
 Va da° så° au di hængde a° ty en liten kän-
na klocke-dyna, te u-a-klockan (urklockan
 = fidurut) så° va da° storartat. Denna hængdes
da° opp pa' væggen övr dräkistan (drag-kästen).
 Sa° högt så° inte ba-a-ven räckt (den) na.
 På tala-nestal) an fota-reinger och
järnet = stekeplänten så° sättes di mut eng
i bakangen (den store murade regnen).

26. ? kyj: se vidare 84de frågan.

27. Dessa ständes aetid i den store
länge murade spieren, eller bar man
också° ut dem och stånde dem pa' en
sten eller pa' fjorden — ja d.v.s. då heta
sotiga kärlet stånde ut render bar hem-

mel. (ingen Lore/tordes) sätta ner den
 hute kätten pea na dä na, utan au au
färt na-a-na vätten (de små ren derjor-
 derka folken som bodde ännå jo-o-
jä-an (ford-Wären) fö ma heime dä
hända au di stoppade må männ slas
sa-u-o-ö (Wär-ö) sjuka. Dä fö skulle enn
sä so här-a-na " akta de vän sen na
dö ente ja-a-lit, varken a stän ut huta
skrälle (här), ma slö ut het-ö lut, ma
anet hitt, bara enn kom i hög a ny-
a-na (nyrna=varna) vätten.

? Skyddskransen kallades gryte-
 -kransen, a na bännen ut å: aktin-
en slenne-na brömm = blåbärs ris,
ma holm. Den na bännen on å bat
(bat) — man var sädd om gornet för
s vä-an. Det ord som liukänken
fanns ej i vår gamla di alekt.

Födrat de koppåhälla öskant här.

Utom hena kätalana fanns dä ju pan-
nor av koppa. Dessä hade 3 järnben
samt ett rakt utlöende skäft, di käutes
koppå-panna, a va såvan so stora, dä van-
ligeite va en känne-panna. Samma
Lätte (lätö) fötina däm imellen-äff-låland,
a' samma alri. Tänk! äü dä bara giök
vål, mä' alla denne öfortente koppa-
skrällen. ja noch (tro jag) äü dä fanns di
sam feige säus leiet te. fö' ergens skäll
(skull). Äs enn gränna te de, so' hade
fock maja-plå-ja meit fö jem-man,
mönn gäune känke dä herödde pö di
öfortente koppå-kärten, män-trö er
mater ble itå-a-neis (itående) i körlet
öer natten (t. ex.) känne di ble fö gefta-da.
Di alla mante koppa-pannor hæde
karana te a' vå-a-ma rahevenn i.

98. Man rörde i gröt och välling med antingen kåke-gröte-skeden eller också med en bartant-å, gröv-å, laren-skäfte-då resp. stå be-å-he-ris, eller hade man en s. k. gröta-trä (= klyngformig, fingers- och björke-gren. Ja, d. v. s. jeld-å klyngan var feitzertok-å men skäftet var grövre, å så tauldeträjde) man var lite då och då, på yttre hörnen (klyngan) på gröta-träet på då stetrännan på ännan, å ställedes) = värtfibers tornade och mjuknade så fort då mattes. — Gröt-å trä.

99. Virsp : ? ja.

Virpar av björkis ha ana tider pennits här, och — finns än idag 1948 i allmänt bruk. En stätråds virp kan aldrig fejla den uppgift så som till en stark välgjord björkis virp. Det gäller nu inte sådana

slarvigt hop-a-komme-na veipas som en del
 sta-lo-fuar kinder i hop — på sommar-
 målet. För att veipen skall bli duktig måste
 det spåda, och helst ej frukt utslagna byök-
 riet väljas med omsorg, från de träd som
 bära jurt sådana styva kvistar och som
 ändå rör o smidiga. Sedan riet bre-
 tits, ella skå-åts (skivits) skelats, och lägts
 snycke noggrant = tåu o'vål tillsammans,
hent man veipen med därtill förut i-ord
 ningstända veja (vid för) därefter jern-
 skars såväl kräft som gelva veipen
 = riet. De flerte-meste våke-na kunn-
 sock känne ju henga en Wespi (veip) men
 veit inte ava. Om sådan redli-g
 [redog = riktig] veip gick aldrig — säger
 aldrig säcker, utan han slets upp d.o.s.
 han hent i hop, ännan (ända) tes han
 lutoa av bara kräft. Sen hade em

nienna (mågra) stöck-na (stycken) olika grovlekar
 och Läng-där, storlekar o. s. v. Skulle man
 t. ex. röka i en stor-å mjölkka-kädel, så enn
 ryste (utade) så behövdes då en lareng-skaftad-
 å, bartent-å o. s. v., som ta te bärnen/bod-
 nenji hällen. Mjölkgröt-a-nuppen fick lå-
 tta (lov-å) va bå stor-å å glöv-å, ella
 ble då klämpa i grötens. Möktes bara till
 doppa, som rördes till i ett fat (som kall av
 redning) tog man en menn-å Werf.

Skulle enn dänka lykten (Watten) ingan
 den kavrades (= hand-manglades) så skulle
 Vuppen va så-a-däj-les (bärdelis) fin-å,
 å mjuk-å. Äu spräddes nippades till
 sin ör förekan endast hos de menté små
 producenterna, men förekan dörs då,
 å då skulle vespen va bå styo-å, å
 bra noch lareng-skaftad-å. De aure
 senate söcker kakor nippades med en

sådan viis, a' förenten dudde di bra te
 a' aqa ieacka små-hera må. Då va
 såu so' välgörande ihland, a' do' sae
folk som såg au (det) ja! täcket lä-a, så
täcken små-a-ja ha. A' jemt såu då
nanna stöckna aerpa-grena mellan
muren eller spiren a' taket. Di' såu där
 tiv en va-a-ning fö' di' baan som frunta-
 des te a' göra o-hägn (skada) lyga. Di' som
lydde (ljög) di' finge mest ströft. au di' högs
 lite då våra-des (hetydde) inte so' moët, men
lydde di' — då va varre, a' do' ansärs fejt
 a' skamligt, a' do' klapp di' inte må en döring
 (en öfel så som känne va så di' ble do' va ut
 bra hete (stund), utan do' finge di' perf., a' do'
redett (riktigt)

? Är nya eller ärformat trä? ja täcka
fanns mellan di' va mennt h sau (t) vå alena
launge, a' haddes (amändis) bara nå eny

40 g tier lång-e-deg. Detta trä kalltes roder.

30. Slev. Jag tror det. Ty om den som åt
fort och gäpprikit sådes tättid är han
He-va-de i sig maten, vilket jag uppfattar
så är han åt på en sån som borde skut gen
han ätit med slev = koke = grytesked.

Ordet slev var inte så vanligt på 1880 talet
onen Längre fram började vi säga t. ex sopp-
slev men det räknades då som förlägg-
sked, den användes inte i grytan för att
ösa upp soppan — ella vällingen, utan
den laes fram på matbordet ella sattes
i soppskålen eller lerfatet, ä var, ä en,
berurade sig sjelv med denna.

Men ett gammalt ord står tydde: "Var (öppet, a)
ska slev va, an inte i grytan. Detta
sådes mat an att vad men ansåg oskily-skligt.

30. Stöt, rund trästöt.

Halster 39.

Sjelen har jag aldrig sett eller hört om dylikt i min hembygd, man stekte derhet på glöva-na — efter vad jag minns och har hört. Därför kan det dock ha förskammnit, men tatte aldri om att det eller det var halstrat men väl att det var glöva-stekt. Själva ordet var ju bekant därigenom att man hört om Martyrer som stektes på halster.」

39. Stekpanna. Ja, och nej. Man Weite (ciute) ju mycket utel vad stekpanna var fö-
lta men man sade oftast — om den runda gjutens pannen: järnet, eller också plåt
ten eller också steko-plåten. Den steko-plåt
fanns i var-e-ve-li-e gård eller stuga/mindre
hem. ? ja de äldste = di gamle däs, di
hade tre cirka 3 tiems höga hem. Di
ny-mo-di-e däremot eniga, utan de va

Som ordpräket = störet lydde: "Släta som på
våra Lisbeth. Sattes en järn = itekeplåt
på elden, som var förredol med fötter, så
måtte man måka vandra de stöta nedbrän-
derna så att fötterna från ner i glöden eller
askan. Hade man däremot en lena-lös-i
plåt måtte man använda fota-reng.

Panne-reng = den cirkelrunda tienstjebekta
järnring som lades fram på matbor-
det när man dukade, och som var ersedd
att uppbära den heta fota-lösa stek-plåten
= järnet som ju sattes fram på bordet.

Hade man hen på järnet behövdes ingen
panne-reng på att ihylla bordskivan.

? Sedan kokpiperen införts kom den s. k.
Lång-pannan i aumänt bruk, förut användes
den mest vid stekning i den store öngenslen
(murade bakugnen.) Se sidan 38 här.

34. Denna smis obekant av mig.

C. Råa och halvråa rätter.

35. Nej. Enda råa rätter kända i bröd och färika vilda bär. Man tog t. ex. en präschok a' gick ut till en lycka helt i närheten av hemmet, och plöckade här kallen-ak-ö-lö-a (åkerbär) eller jö-a-bä-a (jordbär) = smuttran som ju växte på stenrönen och kring, dessa ämnade på löchan, a' te va-a brö-togge plängdes ing en närmast saptia, go-a bä-a. Då va dock mest di fattige stach-a-na som äte på detta kiset, a' ingen annan begrep äcken (äcker) hanga-mat detta egentligen va.

Jä blennen (blåbär) a' blå-buka budde (flugor) ju di mä, men va inte så goda.

Se vidare uppt i samband med denna lista (som kommer. 29. (Obs! Blå-buka = Odon.)

36. Obekant här.

D. Välling

37. Långt ä. Länet L. Reji

38. Vällingen känne ju va dax-li-ä [däliq] i
blann, ä' törn-ä [tjern] en anen gaung. Mjölka-
vällingen känne va blä-ä [= spädd (spädda)
mä vann o. s. v.]. [Se mjölkvälling prande-
les] Vällingen känne ju ibland va tönnä
[tjern] som öjng-mann [öjng-vatten]. Skimmet
på välling kallades skingskienn [= kienn
på håde gröt och välling bar detta namn.
Förärrigt fanns ena gätefen gäta] som lot
[lat] så här-a-na. Vet du va då för ett sking
[kienn] som lute här-a-nänn [jierke [jiumke]]
— för ett gröta-sking.

39. Se svar 55. Här.

33. Stekpanna. Kan ej med full ändlighet sägas om äldre tid. Ordet stekpanna anses trädigt för Långpanna = en avlång panna med uppräckta gamla höga kanter, kunde användas endast i bakugnen = den murade (hög spis) panna som ej användt förrän 1880-talet.

Det var de stora halva-dekerna till stora gyllen-djellen som stektes på dessa. (Stekpannan)

Se på övrigt här om stekpanna med fötter. (sidan 35) Hör.

40. Myrö-älling = Bogmyrö-älling en gammaldags-rätt. Äts mest av fattigt folk, samt gamla, med liten mage. Den var utmärkt lättnäret, och särskilt välgörande vid förkyllning och mot ont i halven.

En stor vann sättes per i en järnpotta (gräta med kraft). När denna kokte i fly-a-ne-fläng (flygande fläng) = (häftigt) i myrö sades med en ljörk till per små nävar gravt

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948
SMÅL. V. TORSÅS
Frgl. M 81

rågsmyöl, Man Werpade kraftio, och myölet
 som en häut i vänen, släppte saktis ner
 i potte-na, so' äü enge s.k. läppa-hute (myöl-
klämpa) hängde a' bildas, fö' dä va d'ä
klepht = (odugligt - eller smaklöst - klwallmiu)
 a' fö' läppa-hute a' togg på. Fick sen koha
 en liten stann. Några satt horn hade läats i,
alla fått, en' en säu fö' vannet, so' äü selet
hängde a' smälto. Äts sedan hur som helst
må häut stekt fläk "en en kaddi — ässa
lite hornbröd, ella en sälla-lit (satt iu).
 a' hade en engana te äü (det), so' äts dä heru
 (enbart.) Ät gammalt ordspråk fanns om
 denna välling det lydde: "Hö stäckare
 (fattige) koha välling so' ble-ä dä gröt."
 Men mäjtis (mente) äü hade en fattig stockare fäü
taftag i lite rågsmyöl so' härde han i aucti hög
på en gång, a' dä blev dä lite för tjockt som
välling. Dä var det också förfelat.

Men du milde de (atrop) så hjattans göt då va
 må tåcken vät-nerpat-å, å lanon tjock-å å
 salt-å välleng, å sen es då panns en mjölka-
 tö-å, å häu i vällengen, må den målle ätas,
 å enn kanske pek hömer fö se yelv-å (ensam)
 i en liten kopp (spickopp = spickraem) ja kop-
 pen håltes egentligen spi-le-köpp.)

Ikornmjösa välleng koktes på samme stas
 vis, men han blev ju lite hark-å. Se. 54 och
 55. här

48. Se särskilt tillägg från Bleking
 E. - Gröt.

49. Gröt. Gröt = vardagsgröt äts med gröta ryppa
 eller gröta v-åte. Det vanligaste var ny åk, men i
 brunt på sådan - ja om eite ens härrum åk,
surra, eller blå surra, mjölk; panns i gjore enn
 liksom kassa Varg - enn tog då som panns,
 såsom kråse-na-mos (surmas) ret -

utspatt mä enba-att (enbart) vann. Siraps-
vann, berke-lag (björklag), o' ella (annars) lite
tömt-tänne (tunnit) syra, som enu många ihop-
ut o' va enu känne fenna på, äpple ella hannen
blö-bär trä-på-ba-bite (litar av färka ella torrade
pö-än) täckå pärå som vätte pö trä-d. Syran
koktes tes vannet — den koktes i feck lite
färg av indigieurerna, sen va då bara te o'
re (rede) o' att (det) mö en syra stärkelre-myös,
 o' lite kaut vann. Hode enu sa en känne
sa sötädes de lla lite, o' ella feck då då lä va.
gröto-syra koktes i koppö-grytan o' man be-
räkade te männ mäl. Då hous opp i en
läjja kruka (lerkruka) o' stüdes än en i ett hy-
ä-ne (hyrne) = hörs va som helit, sen va
då hekörn mät (kekymret) stemat, fö männ
dä pramat (vanligt uttryck att kekymret va
stemat. Enelbärlag samt matt driöka
var ju ohsö utmärkt gröta äta, es en bara

hade. Se den Wite (wite) gröten = risgröpsgröt, ella
 stärkegröt äts alri männ slars väta, ä einte
te valla-gröt (valla-gröt) hell-ä.

Skänne en kannar ju au slas kräm, okise jös
gröd onen sa djös alri ei. Ktan so smart det fanns
frukt eller saft i gröten kannas den kräm.

I hur användning brukte smälningarna söpa
om di rike skänningarna au di hade attän
aderton slars gröt. Men vi fatti-e smälning
vi hade mömma slars gröt, fäst einte kante attän
tör mämt pe va ju rygs-gröps gröten, sen stär
kehe gröten. Den fäste va ju djeller mat. ä
dä fanns ju mömma slaj lära ut täcken, och
denna hade männ ete dö slas gille han va ov-
redd-ä för. Fäst ä ota: jula-gröt, sen ba-as
-öls (barns-öls) gröt, flötyl-gröt (= förmung vid
flytt gille), pärka-gröt — som äts för kvällen,
slättrögröt (= slätterns avslutning). Pete-
gröten äts om våren när man kört ut all-ä

dyngan (gödseln) o' petat dyng-stær ren.
 Beh! cementbotten fanns o' i gödselstaden, utan
 bara stenfyrenad, och här petade man dän dyngan
 med gropa-ting-a-no (gropa-pinnarna) = hörnes
po'gropen. Sen va dä suragröten (skorlegröten)
 sen va dä slut små den Witegröten jo dä ä-ät
 jo så nü dä ente ble ba-as-öt, töket va en
abri säker för, för räen san dä va se fanns dä
nånn illa-vä-än jilla urverren med dälig figur,
hMen och förstås — o' sen ble dä bars-öt
små gröt. Vardars gröt var på, och
 före 1880 talet alltid mjölgrot, av horn eller
rågmjöl, samt ett par ggr i Vekan horngröns-
gröt och sen på-a pära och länegröt för
rutens. Stärkelse gröten (potatisgröns-gröten)
 var ingen vardars mat, den måtte köras i mjöls,
 o' denna var det an^{o'ng} an, men denna gröt
 användes nyske som puttrot på helgdagar
-na ingan en för te — eller ät hö-han

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Frgl. M 81

44
 ä' ren ve alla hjelpegiller (när man leyfde arbeta
 hjälp); (Smörbrunn se svar smörhälso i päre-
gröt framdeles)? ja det tattes om att to-ä-
sa-bö-a-na (torsåsborna) kokte så här-ö (här)
 gröt så' em känne ria sharp-sko (rida med
 sharp skodd) hät ö-ä gröta-falet ä' dä lyngtes
 (lyntes) eite elle eü eunda söm; — ja det var
 gransocknarne käng (orsås som skede dette
 om käng-aura (varandra) så det var inte fä-a-
sakot att dä pent va to-ä-sa-bö-a-no som djore
dette. Men dä skäua ha funnes di som djore
att (det). ä' ren tattes dä om äü:ris stachara
 (fattige eller skuennige) kokte gröt så ble dä väl-
lörig — den blev tönn-ä (tunn) genför
nä dan 39 här om tjock-ä välling. Baken ä'
 bara änna-vänd-ä. Flöt-gröt hade ingen rät-
te (rätt till) att koka (flöt-grädd) va dä angt om
dä va häre di rike skäniga-na som djore dä,
 ä' dä pätor här i to-ä-säcken att skänigane

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Frgl. M 81

äte så pass mågröt, så när di eite tyade mer
 tog di rej en gröta-nila, o' skatte va sju stöck-
 na, sen te seit steg gäbba-na opp, o' slog
 onagan a ihop för te o' kamma häcken som va
 stennat = småttas ^{småttas} mekas det här. Ja så pass
 hade ju eite di fattige smålämmen rätte,
 o' sleva i se gröt, men nock fanns d' di sen
 äte bra om kvällarna. Inämnro d' va en
 Lönngt mål-a-bete på meddan kl 12.
 o' te sent på kvällen, o' en hopå hade ju
 usel mer-aftan kl 5 em, kanske bara
 en tönn o' (tunn) bröskiva o' en liten ort-bit,
 ja kanske bara en tönn o' skiva ort. Vi meins
 väl drängen som fäit va Länns (ledren)
 för han smet rejn- o' (rej rej) han va inte menka
 te o' ni små-ät på ring mer-aftans-gås, men
 som sen ble gla-a när han kände si köke-
 spiran djö-men ort-skivan, den daen
 när han feck ut o' brö te mer-aftan.

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948

SMÅL. V. TORSÅS

Frgl. M 81

Företen — men ja inte om ja talt om
ä för-ät, men i Öpparyd i Torsås fanns
i förra häften av 1800 talet en bonne som va så
kyrkuleit snäl-ä, so' han ände vaken se yt-
ä, alla ring dräng vänn meraftan. So' slädde
di en da — han ä drängen, på ma-a-na ma-
derna) utan för Gunnars äs, ä' da va mut hule
röten som den daen slädde sina ma-a, ä
alla hene (di andre) hade meraftan mä se, utan
denne snäle bonne, ä' da syntes ju så väl
no' folket no se der ä' äte meraftan. Da'
sae bonne te drängen; di ha säto oss me-ä,
ä' läta ä di äten. ja ha da' göra di; ä' män
di säte (sutto) so' sat dränge- lösen ä'
lärka på simmen (möret) som lier va part-
lämmen mä, so' att lier lönnade, — sen
no' han hegönte ä (ä) mä, ä' säu som
da' va så' hade drängen bara li-a- skaf-
tet men lot (lätsades) som ingenting. Da' skuf-

47
 bonnen te: "Si; si; here, du tapaftappa)
 tien, men dō sa-a-te drängen!" ska hi
 låta hi äten ska hi låta vi slä-m, a' ren häut
 (hållhan på' må a' nefta må li-a-shaflet ännän
 [ända) teus Wäu-d. ja ma' tro, på' so' vis
 ble di bra sälte-ma / Wältema te Wäusmata
 - daks (dags aū äia kväu.)

Id pi-d-mä (pigorna) häut par a' ta
linet a' den storätene drängen.

Korngrönsgröten behövde mer än 2 timmar
 aū koka, gemt och stiva. Och under jenn
 tiurn. varvid man dō och dō rörde an
 med det klyneformige gröt-a-trä-et, eller
gröt-a-trä-ten = gröta-trä-j-ten som den akti
hautes. a' va inte gröten något så när-a
kukt-a, so' va den replitz hårdnät och näs-
 tan tarfarlig aū äta, ty sock fick dō s. k. brut-
värk. Inu fanns i denna socker en

en dräng på en ställe. Å den drängen var så mycket
 stor-äten, så folk var hjälpa/keg ledna vid
 att ha ann i maten, å hå sto-ät gröta-palat
 va, så rack då inte te, fö han slå då muta.
 Å sen feck hene (di aure) såht å va utan). Då
komme gräbb-å-na önsens om att di skulle
 ge an reu lilla pa-rete / för-rete - han skulle
 för en gångs skull för så mycket gröt och — så-
 dant lagad att han skulle rete hut av mat-
 tavlau sen). Å den kvällen 20 gräbb-å-na
å-na / flick / staller / na å bara förvällde köm-
 grenen en stund, såttade, å öte opp en stort
 fat å sålle fram. Å dräng / stacken han
 hade ju ingen smak utan åt å härde
 i re, liu den grad att han var stenn - å
 som en flät / en / färting - en som där liten
flät som ritten och tuger had från horst / å.
 Å ingen men / ka han begripa så nytt
 å drängen ble sen om natten — di trodde

han skälde dö på di legrer ju aū grynen
svände — ja fände, a' di fene ge' tte en men-
ska som hämne ge ann la-ge-mang (lovemang)
ingan han ble bra sjen.

På en del ställe sate fructo tillämpol-
ken äppe, led länge a' väl, om hällanora a' spän-
ne (spunno = spenn). Då, om inte gröten va kokt
-ä ne til 8 på hällan, så brukte dränqua
a' hädia som nicka som hulid ut a' manpöcken
a' lägga se övan på sängen, d v. s. med
kläderna på, a' där låg di a' sov, tets di ble
värla Wäkta, a' gröten va kokt-d. I en gård
i Öpparyd i Torsås fanns en riktä a' däktä-d
mora, hong va bra på alla de vis, men hong
hade för se aū hong velle va likart må hå
spenna a' väva, d' skälde ha seū ännan djo-
ät före hine (dianre) mora-na. flang sat' jemt
a' spann tes äppe på nättä-ne, a' de va
legräbbä-nä flange-na Wunen te d'

seta (rietta) lika länge, hå (hur) trätta, o' sömni o'
 di va. o' jemt brukte di präja, so' dära, ve
 en fjärr-del (en kvart) öns 7: ma ni sätta
 på gröta-vannet nu (det kunde ames lanonn
 att do' fö' mjölgroten kokt o' tes kl. 8 = vannigt
gröta-daks. o' ne, brukte hong sa-ra, då
 kan va lite te. På då vint håit di på
lä' länge o' väl, men nozan bara spann (fäit)
fäit-än hon var so' sömni-o' so' hong satt o'
doppa (med huetit) i mellen-ät. En gareng
 so' lätte di va (di lät bli) o' präja jemt, utan
 di bara spänne, o' di lätte va ruva där o'
doppa, o' sova. Ho' do' klocke-og (klockan)
 slog tolv (klockan ett golvar) so' sa den ajna
gräbbon: o' då fö' heltja (hittido) o' sätta pan
gröta-vannet än. o' ne då o' då inte, men
 ja o' inte sömni-o', ja o' bara lite stuf-
ajd (kan va styp i ögmen, därför orkade hen
lj' titta). Ho' do' va bné di arme gräbbonna

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Frgl. M 81

då präjde/prågade/hong inte ette.

46. Horngrynsgröt är nog en gammal rätt. Men det tog aut för lång tid att koka den och inte endast kokvattenen tog sin tid utan på grund av de enkla greynviken som fanns vid de gamla småkvarnerna, blev greyn, agnar och bors dåligt milda åt, varför hemmodern oftast förrensade greynen hemma, innan gröten kunde kokas och denna tog lång tid. Horngryn koktes i enjock räknades för Vit-ö-gröt tills fram på 1870 talet, dock hade man sedan före 1850 talet haft ryrsgryn de fönings-gröt å de finare gillen, men som hjelpegillen, å åna de avslutningsgillen på arbeten hemma di, djeck dä göt ann må å ha horngryn.

Åna de underbara grötarna vilka efterfrågas i prägelitän har troligtvis aldrig förekommit här. Om varlegröt se i fortsätningen.

Välling som avslutningsmiddag vid ett gammalt dags brölopp.

Från Bleking — sockennamnet glömt, men troligtvis var det en gräns socken till Småland.

Min mormor född 1803 i Hårlanda en gräns socken till Bleking, har berättat för sin dotter — min moder, och hon för mig: Ett när hon-mormor — som gifte sig 17-årig och som nygift eller snöpligen som 20-åring deltog i ett stort bröpp brölopp i Bleking, blev gästerna på tredje middagen bjudna på fläsk och ärta-välling (fläsk med ärtsoppa). De vände de: "Nu å då slut må gillet. Äte tackade å för i väg hem. Något man hade de troligtvis ej på denna, vid storkalas bjudna rätt — det hade mormor i så fall säkert berättat, men var och en vände ändå med mig: att nu bör vi tacka och gå.

Fortföljning på frågelista M 81. Mållagning
Från V. Torsås Loken Småland.

E. Gröt.

45. Nattengröt = gröt av horn - eller rågmyls.
Ordet nävagröt är också bekant och betyder det
det som som mjölkgröt. Kammet därav är man här
mjölet i nävne näven medan man klyvade
med hjär. Vannet måste koka i flyan-me-
fläng och endast några mjölkhorn i sånder
skarpas ner, ella blev det s. k. Lappa-hute
(tupp-huvud) i gröten, o' då skälle va om å en,
o' då vanta som fanns, och den som fick en
alv så liten klämp i männer, förnam den
som en tupp-huvud. Mjölkgröten fätorade
läu vid fatets kantar, särskilt när den kall-
nat, därför skälles, autid det tiämna
s. k. gröta-fatet

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948
SMÅL. V. TORSÅS
Frågl. M 81

i hant vann, engan en hände opp gröten,
 fö' da' partnade han inte så lätt. Det var
 därför vanligt att som gröta-fat använda
 ett fat som stått med mjölk i. Dels var ju
 detta vatt och dels — slapp man att duka
 detta fat mer än en gång, således gjorde man
 som o-s-itä-et så en lo ffa flu-s
 i ajna småll. Dock är icke härmed sagt
 att detta experiment före-kom i vatten alla,
ella hället o' gårona. Skåns dä hant.
 (hade detta hant) meu fö' näsan på nånn finere
person, ella hasskapt-menika, skälle mo-
ran skämtsamt sagt — ja, dä djes ing-
a-na, fö' lite lo-ä port dä ränsa majeri.
 (gammat o-s-itä.) Dä grinades (kratts
-des) ju jerut ofta at en härenig som rofte
te king pi-a : "Gräbba. Gräbba! li du inte
veti-a (cuttig) som ta-a ett räjut (rent) fat,
te o' o' opp gröten i, na dä feuns så mån-

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Frgl. M 81

Lo-a-ti-o. Därmed måjute (mente) hög inte
 ore-na = smuttiga, utan täcke som var ner-
drana förät, med t. ex. mjölk. (Obs.) Mjölkens
sattes ju för grädden skulle samlas till smör.
 Efter au ha — (inte retat som det egentligen
 bort heta) utan släut — i tre dygn lägsades
 gräddskinnen med pek-fingret, rent bunka-
 kanten = kopparskenkens kant, eller trä — eller
 lerfatets kant och man hett enkelt: bläute ner
 den tjocka gräddpelesen i grädda-kruket med
kärnan. Så Ländes Wank flera pat santi-
dirt och det var något av dessa som ej såvan
 blev det som gröten håldes i.

Wasslegröt. Denna kantes vassa-gröt efter
vallen (vullan) som den kokats i.

Om däk-ti-ö (duglig) a fo-ät-fa-
-en / förfaren = en som var dref-ti-ä = dreftig
 = arbetade fort. Hade däsen för-ät sao

1 stop horngrøn i bløt, i en skrælle (hår) / hæket
 som) = kilet som helt - ja dann hede ju
 slæts på dann. Sen en u hong djaat (gjort)
 uten å få den i yste kerzen, satte hong på
 den store kopp på kätlen om å au - å vallen (vau-
 lan) i. Sen kölnade (eldade) hong bra änne
for aringen som kätlen sto på, så hauke
vallen hakte opp på hau-a-en (halv-sunnan)
 tinne, illa i bårta fall feru fjendet fjendet
a/5 kwart. Under hele tiden on ente hen ø entru-
tet søra hårt tier kätlen botten, med en lang-
skafstad - å Werp. Sen vi då entligen hokte,
peck hong Lo (Low) dra annan au - å ejlen (elden)
ma fryste = hakte vallen, öner sen slog han
 i en tda supplørt løpe / utløpe från halv-
snare / å sen hade hong en lung - skafst - a - då
koke skjajj, utå trå, sen hong skämmade
bot all den tjäck - valle (skennvade) = grädd
ju kaulen, så fort denna hakte ok flåt

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Frgl. M 81

5
 opp, denna skumvarelse samlades nu i ett fat
 eller krus (lurbruka) eller vad som helst, och
 vid tidan om den stora varelse kätten hade man
 i samma köksspis en mindre potaring med
 eld under, och en koppargryta på den
 med de våta horngrönen i; här i händes nu
tjock-vallen och man rödde och kände legge
 dessa kokhården samtidigt, och nu när man
 på täcken kläm på åu, så vallen va frok-
het-å, så kokte ju gröten kläck, så ble han-
 ske kokte på nånn timme. Täcken gröt blev
 ju så go-å, så då kan man tro, att an den
 som smakt ann. Men präg (präga) om
 då va fettet (smetigt) å laga te åu (det)
 = den färt-åits vallen — å sen rör (röra) i grö-
 ten. Opöcksockret fanns ju klä-a (kvar) i
vallen så han ble ju så enigt (vanligt ut-
 tyd) söt-å, å go-å, å sen va han ju fet-å,
snå. Tänk hå djeno ba-a-nen ville krapa

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Frgl. M 81

den grytan — helst om då va lite skoner på katten,
 a' då ble då ju autis. Sen dudde vatten te
stingkak-å, ända' han va skummad. Tinte
 alla' gjore se så kvät hejå-a (hestvär) m'å vass-
gröt utan tog vassan som den hefanns yte
grötningen och använde den te gröt-a-ppa.

Då fanns moror som va så ing-ke-etta (an-
 gelägna) om att ha god vassgröt so' di' till och
 med. Wapade te. en par ägg, a' redde å att m'å.

Täcken go-å gröt känne utas utan gröta-
rypa, a' användes ibland som fura-gröt
 (kördegröt) m'å te m'a-sök, — detta för läure-
 sedan — ja före 1900 talet.

Potatisgröt se prägan 67, här.

Paet. F.

49. Ordet paet är levande i målet men man
 avser endast blodpaet. Någon annan slag
 mjölrätt, med, eller utan inlägg förkom alri.

4 (vär e)
 Torsås-mål
 (VR)

7.
 Bröppkakor t. ex var en sades okänd rätt ända
 till långt fram på 1900 talet. Se svaret på 83.

G. Pannkaka

51. Pannkak [pannkaka]. Ja.

inte betädaka men väl bladaka
 Detta var dock ett mera känt samt namn på en
 misslyckad pannkak eller en brödkaka som
 icke varit frukt appjät när den såtes ing i ågen
 utan ble som en re-di-a [riktig] bladaka.

Enna pannkakor förkom ej i min barndom,
 på 1880 talet, däremot harktes ett stors tönns
 pannkakor som krants stens, eller sting-kakor
 möjligen en förvrängning av sten-kakor.

Troligtvis har jag tidigare lemnat beskrivning
 om dessa men beskrivningen förtjänar att leveras
 då det är en synnerligen god och luttig rätt.

Och med järnspirens införande försvann
 dock denna rätt då den lämpas sig bäst att

smårätt i en öppen spis. En sting-kake-plåt
 fanns i varje hem, rikt som fatligt. Den
 bestod av en mer än vanligt tjock, reend, stor
 järnplåt saten kant, och med ett ganska långt
 skaft. En göta lydde så här: Ränt(runt) som
 salen, sa-at (Wart) som jo-än (jorden) å må en stor-ö
laung-ö (lång) rompa etc se; wa å lö fö sta (staf)?
 = Svaret en stinghake-plåt. Denne sattes på en
 rätt stor-ö föta-ring i spisen å sen skälle lå
 wa helt lite he-ö-ke-ved (björkved) som brann
 feint och gav stark värme. Tidigareerna
 bestod av vassa, en nypa saet, samt sövat
 (riktat) kornmjöl. Sådant kornmjöl sävades
 hemma i stuan må en vanli-ö säv-rikt,
 å ella es enn hade kräta (skorvskelat) koke
mjöl, så wa ju då ändå likare (bättre). Kokemjöl
te användes till doppa (såser) o.d.l.
 Tog man sin tre-sto-pa-fat (= 1/2 kanna) å
höf i (härde) i; en par göpa (= göpen = tog

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Frgl. M 81

9.
 med begge nävorna i en mjölpåre, såu de så-
 got kufade nävorna mot hing-anra (parandri)
 och fannifan så mycket djöf hi kan fö här, det
 blir en jöpen (gäpen). Ja Soneten till Sting-
hakor borde — för ää va lanorn tyädi-ä, va
 så pass så den ringlade se (ilög ringas)
 kring kepen som en röde med. Som smög
 medel hades antingen en lit litra —
 ä den gamle satta. — ja man hade ju sållan
näe yngre fläk än påu föra hörten och en
 när stinghakorna käme bakas dö va dö ju
 somnar ä' granat — ella hade ingeri
välle fännes, fö dä va bara en somrang
 som dä ertes — nå korua gick uti jähte.
 Ja hade man ären litra litra hlla-a (hoar),
 så fick en hata på at (lit) en fläka fä-ä
 (fläkval) med lite vidhängande fete.
 Ja, nu va sen hela känter den ää man
höde gräddningen väl, och inte hade

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Frgl. M 81

bara kroppen, vid gräddningen i spiren, utan
 tankarna snåtte va med. Ty aut herodde på
 bakningen, ä' met på köllna-net [eldningen]. Man
 vände stingskaken med en fset [föret] utå trå
 som va omge-fär-li-en [omgefär] mäva-stor-ä. De
 skulle en särhald vara till detta arkte. Sen laes
 di opp så fort di ble bakta, på hinaurq, på en
sa-vati [svart] hänt träfat, ella en reunt flax
kerfat. Sen höktes en sting-ha-ke-doppa [mit mjölk
 - sås] te denn = mjölk ä' en liten näve kokesmjöl.
Werpades kalle [kaut] ä' hogs i den förut kokke-
te mjöcken, sen åt enn tåcket doppa te denn
mö di skäve ätas va-me. Va då lite giller, vuret
 i su-än [skörden] ella mättern, ella nänn hell-dar-
kväu så kantke enn feck krösna-mos ä' gräd-
de te däm. ä' du milde tid va då va gott
 ä' va mät di äte. ja di brukte sä en tåcket
 då va så ynkelitt gott så då nickla —

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948

SMÅL. V. TORSÅS

Frgl. M 81

de (hieltade) ner i små-tå-a-na / små-tårna / må
en åt åt / det.

Sting-hak-å som ma-säck må en för frå bro-
väj; na ju må då håts som fanns, å så läu-åtes.
(Bro-väj = när man bro-ade / lagade) nårad-
eller lands-vägarna vid pålag ju tillhör-
de be ditändet i den gamla tiden. Då skulle
känna hända: åt en hop-å bönn-å hade
små-a-vis te ring bro-väj / styg och te en
de vora sköv-di-a åt bro-å. Då for ju med
hela famijer med alla dragarna, och var
hota hela då-a-na, då va då så ynkelit
gott må kanna, hopa-råve-da stinghaka
te masäck, sen skulle då känna hända, åt
moran klent lite vetta-nus / vetens)
små-å på däm, sen hållt en denna
rället i nånen, å bara åt, å hörde varken
kniv ella fåj (med) ella nånn havs ka-
rat (kär) ju dessa hände i metten å attan-

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948
SMÅL. V. TORSÅS
Frgl. M 81

19.
 hånra-talet a° för-åt enä, — a° renare mä,
 ännan te 1870-talet, sen ble ju folk så grätte-
 na (fordrande — kan man här säga) på mat, så
 di ulls helst ha säjel (fläk och höll) te masäck.
 För i vä-ann (världen) då sette folk värde på
 god vät-lagad mat, — rät (än en an) den va en-
 kel, a° sen utä° då a° di meite (fleita) va tanne-
löso så äte di ju gerna täcket glafs, som
 inte kehörde toggas, a° som sen gjorde, som
 ordstännet lydde: "La-e se: som komnu
komnu) kring hjättat, — så lent a° gott
 va då, — ja då pentors a° så gjorde myt-
gräten shä. På tals-ne (tal) an grät, så
 glände ja Went (vint) a° sa-ra på fräjan
 (frågan) 43. a°: myt a° gryn = horn gryn
 grät, äts skso hall-e, te davramäl
 (sprukort) a° sen mä app-hökt-a, myt på.
 Täck^{et} va ju alla di gamle gl-a-a ne (vid)
 a° då va bra ba-a-na-mat, enä, fö an

ULMA 19182, Alma Nilsson, 1948

SMÅL. V. TORSÅS

Frgl. M 81

13

ba-a-nen inte va aut fö spä-a, utan så där a
 en tre räppa (tre tvarts är) a slapp en a toq-
ga (tugga) au, åt däm, utan di känne äta au
otaggat. lit-e gröt (risgrönsgröt) då hade
 ju ingen menka. Va-dars-la (vardars la)
 men va då så aet mömy kade au (det) så sto-
a-na-dess / stornades = blev barnen stolta om
 det a' ville gerna skräppa / skryta) fö hemma-
stu-ba-anen (hän-den andra stugans barn) om au,
 a' en gareng skäva då hänt, a' en gräbbe-
kälsing (halv-vuxen flicka) kom ing på en
prämmat ställe, a' som di ing-a-na sa-l
 så präjde hang: "ä ja inte vitans-gröt-i-
a' om männan. Hang hade ätit lit-e-gröt-
a' klent lite kring männan fö te a' reta hine
 (di Anne) men nå di teje fräkte hang jelv-a'.
 Sen ble ju detta en acemant a-e-ittä a'
 då va mömy gamla må, som präjde bare
 på stava-pröv, ä ja inte litangröti-a' om

ULMA 19182, Alma Nilsson, 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Frgl. M 81

männen. Pannkak; jo då fanns ju bo ost-
pannkak-a, a starkhel pannkak, ägg-a-pannkak
 o° en mas ägg-pannkak o° kokta präkta-hits
 i (torkad fin frukt, särskilt söta päron) koktes och
 Lades i ägg-a-kakan (=mycke god). Den motte
Oling i Wa-na-gann, hong va mäntare te &
haka täcka pannkako, na hong kokte präkten
 te pannkakan sa° la hong inte i aua präkta-
hitana p° en gaung. utan la i nanna dar(dö)
 a° nanna dd. Si do stante di san va hänta kokto
 ne bänne(boäen) sen i pannkakan, a° nanna
jonkte inte so° dyupt, utan hänt se i metten,
 a° sen di seite: de flät-e (flöt) övan pan / övan
pd). Sen fanns då vitte-brös-pannkak san
djous utä Witte-brö, blöt i myöck, a° sen mä
ägg, a° lite grädde, a° kademamma, a° do hle ju
sa god. Sen va då enklare pannkak sitt
kokta, a° rene-na morätty, täcken by oddess
ju i hastepyllet, na enn brät hö-än

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Frgl. M 81

[När linet bråkades]. Oxelleärs pannkakor, liksom
blåbärn, ohokant. En gammal ordstavning lydde:
"Annat = då ä gröt, - ä mura (mäjja): då ä
pannkaki. Härmed menades: "Den som
inte var nöjd - ä, mä då som sattes fram, utan
ville ha annat, så blev det oftast gröt, ty
en sled. mjölk-gröt då fanns för då mura, ä kran-
ne ha blivit stå-a-neus (stämde) i många da,
i blamin, ifall - ifall: att de gamle ville ha
nått annat (annant) än då som sattes fram på mat-
tulan. Pannkakor däremot ville alla: bara
ha mäjja (mura.)

54

H. Soppa

Det är oerint om ordet soppa tillhör de
äldstas språk. I så fall var det frukt-soppa
den fina utmärkt goda frukt-soppa, vilken
förkom endast i gälleri, som man tänkte

sig med detta ord. Qua andra slag av sopprätter
hautes välling. I min moders ungdom på 1850
 -talet började man mera allmänt — och i några
 större omfattning än i kall-gårn (kall-gården)
 odla morötter och paltersocker, hvilka tillsammans
 med råskalada å soppade (sönderkru-
 na) potatis koktes i mat-spis (köt eller flärk-
 hens-spis.) Just denna ansågs finare och bättre
 än det tidigare lavade pär-vällingen som var
å-red-d-å, med kokenjöl. Det var tråkigt-
 nis denna rätt som började kallas soppa. Ärt-
 sopps hautes ärt-a-välling. Fram på 1870 talet blev
 det ju bra tider med löstare arbetsförhållanden, då tog
 högfärden till så dant (vanligt tänke, och talesätt)
 så då måne di ha köt soppa i gille. Dock nästan
 alltid blev breuying. Sedan tyckte allmoget ej om
 utan di sått där å pöste & blöste, å ville heller
hau å som för —: juukt soppa. Sen blev det ju
 bättre om färskt kött, en och annan köpte täck

utå fära-bönnå-nå [färdehänderna] = som färdade
 = for. åt stam (Växjö) å sålde lantmannaproduk-
 ter, därunder fä-höu. Hade di här-a-ne ou einte
vänna salt [vannet sälje] aut, utan hade en del
 heru i zen stannete di Längs väjen å hjudde
 ut au, te här-å, å vännt-å. Då ble då jäng-set
 (brukligt) med, fära, höu, å pepper röttsås, samt
höusoppa. Det var dock einte presis vardagsmat, men
 te helgerna å så-där-a. Rönervällesren hörd
 tic förtio heloten av utan-hör-ro-telet och tidigare,
 dock fanns det en och annan bonde som ännu odlade
 rorer längre fram, och hade man rorer så nock
 koktes då välling, detta mats mat räknades dock
 som den alla fattigaste. Di som eget met hade
 å äta, kofte denna välling av skalada å soppada
ronor, i klara vannet, bredde å au (det) må i
nåne kokemjöl, å sen nämna stöckna seethorn.
 I liata fau koktes rorvälling — pa-ett satt fläkken
 som vannlagt daer för-ät, å sen koktes detta

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948.
 SMÅL. V. TORSÅS
 Frgl. M 81

18
 en betel (en stund) ja en bra betel i vänner,
ingen en la i di Malade a' skö-a-me
 (skurna) = soppa-de, rovbitarna, a' sen reddes
 dö a' mä en enone kokernjäl (sövat kokernjäl)
 Hade di sen brö a' äta te, så va dö ju så
 bra, a' ella (annars) feck då lä ga' ändå.
 Andra hestmingsas för soppa fanns ej än
 spard, men deäs var ingen färdig lagad
 räti, utom möjligen doppet i grytan i jul-
 afton, spad var endast en viktig ingrediens
 för soppor och såser.

55. Supan-mat = Sypes-mat.

Med sypes-mat — som är en av de äldstas
 språk — menas ingen luttänd maträti
 utan en andra räti — efterräti — som
 äts — alls efter välling — men efter part
 föda, t. ex efter stönje (rotmos), alls a' pär-a

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Frgl. M 81

eller gräm slas bruding bruding (pudding)
 eller stursning. Sen känne dö va kauke
 bara mjölk som åts som frypessmat. Ä dö kän
ne va lite ärto-eller pär baking som blev
 övers en tidigare dag och som nu kärmodes upp
 och åts som teppa = frypessmat den andre dan.

56. Spad = spa. Klump förhan y'i de
 gammals tid — inte bland ammoren.
 57. På känt sade man om tium soppa är den
va krin-a (krin = mager). Var soppa shänd
sade man hong ä dra-en (dragen) = maken
hade ändret ni ä dra ni ä ät smet käll sä den
smakte y som den gjort förut. Någon lo-
ring (kärntare) sa möjlig en. Dem a kära
en (den här) soppa den fä vi ni-a en (säga
 ni'tia, itället för den.) Det var endant di
gamle som man ni-a de oh en var so-
ledes soppa — eller va dä va fö slas mat

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1946
 SMÅL. V. TORSÅS
 Frgl. M 81

så gammal så den borde tilläras med
 Hi, eller också såde man vi får: T-a
 den, detta var också en tiotalord till de gam-
 la.

58. Rot-saker.

? Soppa på riu eller feik har troligen aldrig före-
 kommit här. Hänsasoppa, käl (ätkäls soppa).
Nätte-käl = mälle-käl (soppa på färka nästör).
Hänsa-soppa förekom dock sparsamt, herade
 på att det fanns så lite häns för i vä-ann. De
 få häns som verkliken fanns vid gårdarna
 blev i regel käv-a, eller kök-a-mat, ty hänsen
 fick ju gå omkring lösa, utan tennar och följden
 blev att rovdjuren tog dem. Fört fram i slutet
 av 1800 talet höjades man emellertid av häns-sköt-
 sel.

60. Kaukhäl. Detta räknades ej som välling
 men vat som sypa = sypesmat. Kaukhälen
 bestod av god mat dricka, lite sirap och ett

91

par hackade pomegranatkal. När rågen stätt ut
 i längrevarigt regn sedan den skivits, blev mjölet
dåligt och smärt att baka av, det blev då skorpa
 - Läpet = Övertkorpan lösnade - (hög Läp
lopp / sprang) i vädret och skilde sig från mallen.
 Då blev ^{ku} Mennfolken Läse-na (ledning) ty
 sådant bröd var mycket odrygt. - Men gott
 och sött i smaken. Kakorna vägrade omkring
 3 onarker (skålpund) och varo ganska tjocka.
 När man nu fått skorpa-läpet bröd, tog man
 och flädde av hela den lösa skorpan, skar
 denna (= ja soppade) denna i långan stora bit
 (= tuggor) och slog dessa i en stort lerfat varef-
 ter man hände över den por-ät tiulagade häll-
skålen. Efter en stund hade skorpbiterarna
blämnat så nu hände häcken som helst äto
 detta. Utmärkt gott. - (Äts i min barndom.)
Öl-ort, en sånerligen mycket gammal-
 dags rätt. En bra slump svagdricka eller

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Frgl. M 81

bara bier (ett enklare dricka) som bryggdes på det reita av mættet — sedan man fört bryggt 3 dags goti dricka, när detta kochte upp hände man i en tår, kall mjölk vari man röt lite vetta-nes (ett vittens) kohe mjölk. Nu skär drickat sig och man sätade det något med sirap.

Den som hade bara lite, men goti dricka, och som hade bättre av mjölk, kunde koka upp t. ex. ett stop skummjölk och i detta bara kane i en mindre del — men goti dricka. Nu skär mjölk och dricka sig tillsammans och man avsmåde med lite sirap.

Ölost var en mycket allmän dryck under den kalla årtiden. Den som kom hem efter en lång och kall stadsresa fick oftast en kopp ölost innan han skulle äta. Kom det oförmodat främmande t. ex i jul-a-helgen kochte man ölost, vartill lejuddes goti jula-

bröd, smör, julotten, å en salt-å bit (kålet
kocht säjel(somel), sölte, kålet rebenspjess.

Ingan kaffet kom i allmänt bruk var det
öloten som var den allmänna — snabb-
rätten, när man sender den kalla ertiden till
lyrda annat än en sepp eller lite dricka.

Vitkåls-soppa kåletes endast kål. Den äts som en-
sam rätt med bröd till — och så fick man kalla
benen, som kålen kochts på. Kål kryntes abri för,
utan man körde direkt ner den grovt kurna
kålen i flätkä — eller mat-spact, å sen några
stycken kryddpepparkorn. Husmōdrarna som ju
soro mycket många om å Lära sina dōtrar
smatlagning brukade mycket ge dessa råd och
anvisningar genom orditår som ju alla kunnat.
Således sade de: att kålen vill koka som han
va välent (stem av kåld) = sakta och karligt. Årtan
där emot kåue koka som hang på galen (håntigt).
Kål och nades ej som välling utan som kokesmat